

I.
ENYHÍTŐ KÖRÜLMÉNY NINCS

SÖRÖS IMRE, AZ '56-OS TEMERINI VÉRTANÚ (Életrajzi adatok)

Sörös Imrét, temerini születésű fiatalembert, 1958. február 5-én, Budapesten, a szabadságharcban és annak újraindításának szervezésében való részvétele miatt felakasztották. Emlékét a Corvin közben tábla, a mártírok temetőjében pedig kopjafa őrzi. Életrajza azonban szinte teljesen ismeretlen. Falubelijeit közül még a rokonsága is csak igen keveset tud róla. A Délvidék magyarsága sokáig semmit sem tudott róla, s a magyarországi rendszerváltás utáni szűk másfél évtizedben is csupán egy, a Magyar Szóban, 1989. július 25-étől kezdve közölt, négy folytatásból álló cikksorozatból értesülhetett a sorsáról. Igen szűkösén. Akkor még élt apjának több testvére, nyilatkoztak is, de ők csupán az 1947-ig terjedő életéről szólhattak. A későbbi évekről a Szekszárdon élő nevelőanyja, Czudar Boris mondott néhány részletet.¹ Akkor még nem nyíltak meg azok a levéltárak, amelyekből kiderülhetett volna, miért is kellett akasztófán meghalnia huszonöt évesen. Jelen életrajz már az 1952–53-ban és az 1957–58-ban, a felakasztásával járó büntető-eljárás periratainak ismeretében készült.

Temerinben született. Íme két okmány szövege élete kezdetéről, illetve végéről.²

„Temerini anyakönyvi hivatal. Születési anyakönyv 1932-ből. Sorszám: 269. A születés napja: október 21. A bejelentés napja: október 23. Neve: Imre; neme: férfi, vallása: római katolikus. Apja neve: Sörös András, apja foglalkozása: kőműves. Apja életkora: 28 év. Anyja neve: Elek Katalin, Anyja életkora: 23 év, Anyja foglalkozása: háziasszony. Lakcím: Temerin, házszám: 214. A bejelentő neve: Sörös András.”

„Budapesti X. anyakönyvi kerület. Sorozat: A, Szám: 188272.

HALOTTI ANYAKÖNYVI KIVONAT. Ezt az okiratot a ható-

ságok nem tarthatják vissza. (...) Kiállítva (...) az 1953. 19. Törv. (...) Folyószám: 239/1958. Sörös Imre Temerin városában 1932. év október hó 22-én született, lakatos foglalkozású, Szekszárd, Szőlőhegy 411 lakos Budapest X. városában 1958. évi febr. hó 5. Napján meghalt. Szülei: Sörös András, Elek Katalin.”

Mai fogalmaink szerint, a szegény ember jellegzetes életét élték a Sörösök Temerinben a XIX. század végén és a XX. század első felében. Valamivel jobban, mint a földnélküli nincstelének, mert szakmájuk volt. Kókai Józsefné Sörös Ilona, Imre egyik nagynénje ezt mondta erről 1989-ben:

„A Sörösöknél szinte családi foglalkozásnak számított a kőművesség. Az volt Imre apja, meg az öregapja (Sörös Péter), meg még az egyik nagybátyja, Pali is, annak ellenére, hogy ez kitanulta a borbélyszakmát. A borotválás, hajvágás nem volt neki való.”

A korabeli temerini ismerősök Ilka néven szólították ezt a nagynénit. Elmondott egy epizódot a család történetéből, ami drámai képpel illusztrálja az akkori temerini viszonyokat.

A Sörös gyerekek – Imre apjának testvérei – között volt egy Szilveszter nevezetű, aki még kicsi korában meghalt. Abban az időben a gyermekhalandóság köztudottan elképesztően nagy volt az egész régióban, történetünk idején, az első világháború előtti Magyarországon is. A Sörös család minden felnőtt tagja dolgozni ment, a kis Szilvesztert – temeriniesen: Visztert – a már meglehetősen tehetetlen nagyapára – temerini szóhasználattal: öregapóra – bízták. Ismerünk más, jellegzetes történetet abból az időből, abból is tudjuk, hogyan vigyázták a kicsiket dédszüleink korában. Fehér Ferenc költőnk versben is megírta, az egyik kötetének címul is adta: Övig a földbe ásva. A mezőn dolgozó szülők a kicsit, hogy el ne kóboroljon, derékig beásták a földbe. Az idős Sörös valami hasonlót tett a kis Szilveszterrel: bele tette egy feneketlen hordóba. A kicsi megfázott, tüdőgyulladást kapott és hamarosan meghalt. A történetet megerősítette Imre nagybátyja, Sörös Pál. Magáról Imréről ő még ezt mondta: „Nagyon éles eszű gyerek volt. Mit mondjak: hét hónapra született.”

Imre szülei a mai II. Rákóczi Ferenc utcában, a Nyugati temető főbejáratához közel laktak, de nem a bejárati, hanem a túloldalon,

talán második házban a saroktól. Elek Károly, Imre anyai, első unokatestvére emlékszik, hogy együtt játszottak az utcán a harmincas-negyvenes években.³ Ők majdnem egyidősek voltak, Imre 1932-es, Károly pedig 1933-as. „A házunk közel volt egymáshoz, az utcán együtt szoktunk játszani, főleg árokcicázni.⁴ A tizenöt-húsz gyerek között, akikkel játszottunk, talán Imre volt a legvirgoncabb. Az volt a szokása, hogy játszás közben beszaladt a házukba, tele itta magát vízzel, azután kijött közénk és lötyögtette a hasában a vizet, mi meg nevtünk.”

A kőműveskedés általában biztosabb megélhetést nyújtott, mint a napszámoskodás, de Temerinben is az volt a nincstelenség vágya, ami mindenütt az Alföldön: legyen az embernek szakmája és földje egyaránt. Valószínűleg ez készítette Sörös Andrást is, hogy tanyát építsen. Abban az időben a temeriniak közül sokan tették ezt. A Temerin–Boldogasszonyfalva–Csurog–Óbecse–Szenttamás–Újvidék által behatárolt területnek az a része vált szinte eldorádójává a temerini tanyaépítőknél, amely a csurogi határ délnyugati részén fekszik. A kiváló termőföld tette vonzóvá. Messze esett azonban minden lakott helytől, nem volt kifizetődő a lovas vagy még kevésbé az ökrös, s legkevésbé az akkoriban még nem ritkaságszámba menő bivalyos igával a faluból oda kívánszorogni szántás-vetési szándékkal, hiszen a ki- és hazamenetel igénybe vette az egész napot. Tanyát kellett hát a helyszínen építeni, és onnan művelni a földet. Az egész Nagyalföldön így alakultak ki a tanyarendszerek, a tizenkilencedik és a huszadik századi magyarországi földművelés jellegzetességei. Az állami kényszerrel véghezvitt szövetkezetesítésig. Az itt folyó termelés tette a vidéket messze földön híressé. Ez igazolta a tájról, hogy ez bizony kerek e világ leggazdagabb mezőgazdasági vidékeinek egyike. A tanyán könnyű volt gazdálkodni, helyben volt minden. Mindenekelőtt a munkaerő. A feltörekvés vágyától hajszolt, látástól vakulásig dolgozó gazda, meg persze a család apraja-nagyja. A tanyán mindenkinek dolgoznia kellett, és a tanya minden lakója szigorúan tartotta magát ehhez. A kivételeket a közösség kivetette magából. A munkaerő hadába be kell számítani a gazdánál megélhetést találó nincstelenség táborát. Ott volt cseléd, napszámos, béres, némelyek közülük szinte családtagnak számíto-

tak, akik éppen úgy hajszolták magukat, mint a gazda. Volt a tanyán megfelelő terület, nem úgy, mint a már nagyon behatárolt telkeken, a településeken. A csurogi határban volt takarmány, a közeli Nagybarán (Jegricska, régebbi nevén: Bácsér) olcsó legelő és víz, de folyóvíz híján ástak a tanyákon olyan gémeskutakat, hogy volt ivóvíz a csordányi szarvasmarhának, a falkányi disznónak és a sokszor nem is számontartható számban tenyésztett aprójószágoknak. A baromfi szinte ingyen jutott csipkedni való legelőhöz. A tojóbaromfi – tyúk, kacska, gyöngyös, liba – gyakran eltűnt a gazdasszony szeme elől néhány hétre, s akkor került csak elő, amikor vezette maga után a tíz-húsz, a rejtett fészekben letojt tojásból időközben, észrevétlenül – vadon – kikeltett utódot. A tanya körüli legelő hiányát a mai baromfihús és tojás fogyasztói csupán abból tapasztalják, hogy íztelen a hús, hóka a tojás sárgája. Egyetlen nagy gondja volt a tanyán gazdálkodónak, az, amiből az előnye is származott: messze esett minden településtől. Terményét távol eső piacra kellett szállítania. Erre voltak jók a hetipiacok, esetünkben Óbecsén, Földváron, Csurogon, Zsablyán, Boldogasszonyfalván, de még Újvidéken, sőt a Tisza másik felén, Törökbecsén és Nagybecskereken is. A Csurogi útnak nevezett dűlőút mellett százával sorakozó tanyák temerini tulajdonosai elszekereztek egy-egy rakomány tejjel, tejföllel, vajjal, tojással, élő baromfival harminc-negyven kilométerre fekvő városokba, hogy túladjanak a mérhetetlen sokaságú olcsó ételmen. Ettől a táplálékbőségtől látszott e vidék olyan gazdagnak, hogy az európai karikatúrákon a magyar Alföld lakóit úgy ábrázolták, hogy evés közben a könyökükön és a bajszuk hegyén csepeg le a szájukhoz emelt falat zsírja, az éhező európaiak nem kis irigységére. Ezt a mesésen gazdálkodó tanyavilágot, ezt a dúsgazdag Kánaánt, ezt a – mai kifejezéssel szólva: – környezetbarát emberek által belakott vidéket éppen az a rendszer tette tönkre, amely Sörös Imrét méltatlannak tartotta arra, hogy a halálos ítélete elleni föllebbezést kegyelemre fölterjessze.

A Sörös család, a rokonok emlékezete szerint, 1936-ban épített magának tanyát a csurogi határban, s attól kezdve ott élt. Minden esélyük megvolt, hogy egy kicsit összeszedjék magukat. A munkabíró fiatal házaspár, két, hamarosan már pásztorzkodásra fogható

gyerek, meg persze föld. Nem tudni, mennyi volt a sajátjuk, de azon a tájon ez nem is volt döntő körülmény, mert bérelni, árendálni, felesben, harmadában, negyedében kiváltani lehetett és érdemes volt. A tanya messze esett Temerintől, de egészen közel, talán másfél kilométerre Boldogasszonyfalvától. Mészáros Károly temerini fuvarozó közölte, hogy a „magyar időben” – 1941–1944 között – a közelben fekvő saját tanyájukról járt Imrével a boldogasszonyfalvi elemibe, s az utat körülbelül fél óra alatt megtették a tanya és az iskola között.

Nem sokáig tudtak azonban az új tanya lakói reménykedni a gyarapodásban, mert a szegények egy akkoriban gyakori baja tragédiát szakasztott rájuk. Sörös Andrásné Elek Katalin ugyanis tüdővészben megbetegedett és 1940-ben meghalt. A megözvegyült férj a két gyerekekkel – Imrével és a néhány évvel idősebb ifjabbik Andrással – azonban nem roppant össze, hanem folytatta a küzdelmet a megélhetésért. Amihez – úgy tűnt akkor – nem csekély mértékben hozott számukra könnyítést a magyar honvédség 1941-es hűsvéti bevonulása. A felállítandó magyar hatóságnak ugyanis szüksége volt magyar alkalmazottakra, elsősorban a bizalmasnak minősített tisztségek betöltésénél, amilyen a rendőrség is volt. Sörös Andrásból ennek köszönhetően rendőrpárancsnok lett a szerb többségű Boldogasszonyfalván. A falunak összesen mintegy 3500 lakosa volt, a magyarok lélekszáma pedig mintegy háromszáz. Voltak még számottevően ruszinok és németek. A biztos jövedelem, a jónak tűnő állás sok reménnyel kecsegtette a családot. A fiúk a helybeli magyar általános iskolába jártak, tanítójuk Harsányi László anyaországi jövevény volt.

A reményteljes felkapaszkodásnak azonban vége szakadt az 1942-es esztendő januárjában lezajlott razzia után. Nem sikerült felderíteni, milyen szerepet játszott ebben a boldogasszonyfalvi rendőrpárancsnok. Két változatban őrizte meg a szájhagyomány.

Az egyik szerint⁵ András túlkapásokra ragadtatta magát, még akkor is üldözte a szerbeket, amikor már a hatóság kénytelen volt azt leállítani. E változat arról szól, hogy Sörös András le is lőtt két személyt, titokban elásták őket. A visszatérő jugoszláv hatóságok negyvennégy végén meg is találták a tetemeteket. Kérdés, persze,

kiknek az áldozatait lelték meg. Sörös András ellen a magyar hatóságok bírósági eljárást indítottak a negyvenkettes razzia után, el is ítelték tizenhat hónap börtönre, amit le is töltött.

A másik változat szerint egészen más történt.

1942. január 9-én Eichardt József temerini vezetőjegyző kezdeményezésére Temerinben is hasonló véres események zajlottak le, mint a Sajkás-vidéken. Mint köztudott, azokban a napokban rendezték a környéken fegyveresen tevékenykedő, csendőr- és honvédjárőröket lelövöldöző kommunisták és csetnikék ellen indított hajszával leplezve, elsősorban a szerbek és a zsidók elleni razziát. A jegyző kezdeményezésére összeszedték Temerinben a zsidókat, valamint azokat a bujkáló dobrovoljac telepeseket, akik a magyar honvédség bevonulása után elkerülték a temerini Kolóniáról, az első világháború után létrehozott szerb lakónegyedből a kitelepítést. Áman Antal kendergyár-tulajdonosnak elrendelték, hogy a tulajdonában levő autóbusszal este kilencre legyen a községházán.⁶ Az összeszedett embereket betuszkolták a járműbe és elindultak velük Zsablya felé, ahol egy személyt kivéve mindannyiukat legyilkolták. Az eseményt dr. Mészáros Sándor történész írta le, kéziratban maradt tanulmányában.⁷

A megmenekült személy Kmetovits Józsefné Ljubica Raletics volt.

A Kmetovits família tagjai a község kiemelkedő polgárai közé tartoztak, volt közöttük kereskedő, postamester, József pedig a környék egyetlen mészégetőjét működtette. A temeriniék szóhasználatában ő volt a meszetes. Felesége szerb nő volt, nyilván emiatt került a kivégzendőket szállító autóbuszba. A razzia miatt a községben teljes hírzárlatot léptettek életbe, a felesége elhurcolása miatt mindenfelé futkosó, kétségbeesett Kmetovits József sem tudott kapcsolatba lépni magas rangú megyei és újvidéki ismerőseivel. Tekintve azonban, hogy a testvérbátyja, Kmetovits Mihály volt Temerinben a postamester, az ő segítségével Józsefnek sikerült kijátszania a tilalmat, telefonon felhívnia Fembach Pétert, az újvidéki főispánt, s megkérte, mentse ki a feleségét. Hogy valóban így történt, arra az is bizonyíték, hogy Boldogasszonyfalván az oda érkező buszt a rendőrök leállították és kivették belőle Kmetovitsnét.

Az eseményről a megmentett Ljubica asszony egyetlen fia, Kmetovits Pál mérnök 1989-ben az alábbiakat nyilatkozta:⁸ „Édesanyám erről nem sokat, de többször mesélt. A buszban alighanem névről szólították, de ő annyira félt, hogy nem mert a hívásra leszállni. Az autóbuszban ott volt dr. Treuer László⁹ öccse, Karcsi, és az biztatgatta, hogy csak menjen le. Meg egy idősebb zsidó ember is bátorította: »Lányom, csak menj! Krisztus keze van ebben. Te meg fogsz menekülni, én érzem.« Anyám erre lejtött.”

Abban az időben Sörös András volt a boldogasszonyfalvi rendőrparancsnok. Csakis ő kaphatta az utasítást, hogy így kell eljárni, és az is valószínű, hogy ilyen kényes kérdésben személyesen intézkedett. Emiatt támadt tehát vizsgálja a járási székhelyen, Zsablyán szolgáló Vukovári Béla főszolgabíróval, és ő húzta a rövidebbet.

Ismerni kellene Sörös András elítélésének dokumentumait, hogy tisztázzuk, csakugyan hogyan történt. Kétséges azonban, hogy egyáltalán megtalálhatóak s ha igen, hol. Az viszont bizonyos, hogy őt bezárták és ettől kezdve többé nem volt rendőr sem, nemhogy parancsnok.

Az Újvidéken élő, 1919-es temerini születésű Firityné Sörös Mária, a volt rendőrparancsnok, Sörös András nővére, 2001. február 20-án a vele folytatott beszélgetésben közölte, hogy fivére halála előtt ő egy alkalommal egyenesen megkérdezte Andrástól, ő vette-e ki az autóbusból Ljubicát. András azt válaszolta, hogy ő csakugyan megállította a buszt, és hogy kiszólitott onnan egy asszonyt, de nem tudta már megmondani, hogy kit.

A Budapesten élő Bucsi Andrásné Erdélyi Erzsébet, Sörös András mostohalánya 2001. február 14-én készített magnóinterjúban közölte az alábbiakat: „Rendőr volt, és ebből kifolyólag valami volt az ottani népekkel. A későbbi, a hatvanas években emiatt keresték és körözték, utol is érték és lecsukták itt, Pesten. A jugoszláviai ügye miatt. Volt egy másik ember is, aki megtudta, hogy őt is körözik, és vonat elé vetette magát Öcsényben. Valamikor Zsablyán lakott, úgy emlékszem Holló Misa bácsi.”

Az 1942-es eset miatt elítélt Sörös András a börtönbüntetést Kistarcsán töltötte. Onnan vette ki egy honvédezedes a portájára munkásnak, akinél házvezetőnői beosztásban volt alkalmazásban

egy Czudar Borbála nevű palóc özvegyasszony. A két özvegy összeismerkedett s kapcsolatuk olyannyira elmélyült, hogy amikor Sörös András szabadult, az asszony is vele tartott Temerinbe, a saját lányával, Erdélyi Erzsébettel együtt.

Mészáros Károly emlékezete szerint, a két kiskorú Sörös gyerek, apjuk raboskodása idején rendkívül sanyarú körülmények között nevelkedett a tanyán. Ha volt a háznál kenyér, akkor ettek. Elégé természetesen tartható, hogy az így nevelkedő Imre gyerek igen agresszív természetűvé vált. Annak ellenére, hogy a tanítójuk jófejű gyerekeknek minősítette, nemritkán megesett, hogy meg kellett fenytítenie, mert a nálánál erősebb gyerekekkel is szembefordult.

Szabadulása után Sörös András tehát nem került vissza a rendőrséghez, hanem parasztkodott, de nyilván nem nagyon mutogatta magát, sőt, hamarosan teljesen visszavonult, rejtőzködött. Most már azonban ismét teljes volt a család, s fennmaradásukért ki más tehetett volna legtöbbit, mint az új feleség. Mészáros Károly szerint András 1944 nyarán, mielőtt a magyar hatóságok feladták volna ezt a területet, megszökött. Második felesége azonban mást nyilatkozott 1989-ben, és ő nyilván pontosabban tudja: „Fölvittem Andrist, az uramat szekéren Bajmokra, onnan a kettősbírtokosok áthozták Magyarországra. Útközben, valahol Topolyán fölkéredzkedett a kocsi két fegyveres katona. Megszoktam én az ilyesmit. Huszonkét hónapig rejtegettem az uramat szobafogságban. Volt, hogy tizenöt partizán tartózkodott a szobában, az uram meg ott volt a szekrényvel eltakart kuckóban. Azt mondták, hogy ha hazajön az uram, azonnal jelentsem, mert elvisznek engem is az albán határra. Majd bolond lettem volna jelenteni! Keresték, mert ő rendőrpáncsnok volt Boldogasszonyfalván. De olyan, akit bezártak, mert benyúlt az autóbuszba, amelyik a temerini zsidókat meg a szerbeket vitte Zsablyára a Tiszának. Benyúlt és kivett belőle valakit. Ezen összeveszett a zsabylai szolgabíróval, Vukovár Jásóval. Megfenyegették egymást, aztán Andrist vitték el két évre. A háború után meg jöttek hozzám a partizánok, hogy menjek el a Vukovár kivégzésére. Halálraírték. Három partizán jött értem, szekéren. De én nem voltam rá kíváncsi. Volt ott Temerinben nem egy ember, aki tudta, hogy rejtegetem az uramat. Csak este jár ki a szobából, levegőzni. A szomszédasszo-

nyom, a Gyurka Örzi meglátta, hogy valaki járkál az udvaron. Azt mondta, de nagy kurva ez a Czudar Boris! Minden éjjel más kurafi járkál nála.”

Czudar Boris elbeszélését érdemes elemezgetni.

Az említett Vukovár Jásó nem más, mint a már említett, hivatalosan abban az időben Vukovári Béla néven ismert zsablyai főszolgabíró, akit a háború után Titóék csakugyan kivégeztek. Sörös-nét a partizánok meginvitálták a kivégzésre, s ez kétségtelenül azt bizonyítja, hogy ha a razzia idején a két állami hivatalnok összeveszett és Sörös úgy viselkedett, hogy a partizánok arra méltatták, felesége jelen lehet az ellenlábas kivégzésén, akkor Sörös a razziaiban nem csekély, pozitív szerepet játszhatott. A legfontosabb dolog tehát, amit megtudunk Sörös-né visszaemlékezéséből az éppen az, hogy a rendőrpáncsnok csakugyan vállalt valamilyen mentő szerepet Kmetovitsné érdekében, ami miatt viszály támadt közte és a felettese, a zsablyai főszolgabíró között. Közigazgatásilag ugyanis Boldogasszonyfalva a zsablyai járáshoz tartozott. Erre a viszályra hivatkozott Imre jó egy évtizeddel később, a kádári korszak elején, a kivégzésével végződő, a második bírósági eljárás során, amikor saját mentségére arról beszélt, hogy apját kommunistasága miatt bezárták. Eléggé valószínűnek lehet tekinteni, hogy az embermentést a főszolgabíró úgy tudta a legkönnyebben büntethetővé formálni, ha a haragosát kommunistának minősíti. Nem zárható ki azonban az sem, hogy Sörös András bezáratása indokai között mind a két, az emlékezők által említett ok közrejátszott. Nevezetesen: csakugyan ő emelte ki Kmetovitsnét a halálra szántak autóbuszából, és csakugyan folytatott valamilyen egyéni razziát a hivatalos leállítás után. Bizonyító erejű okmányok híján egyik változatot sem vethetjük el.

Ha Sörös András tizenhat hónapot töltött börtönben, amint a felesége említette, s ha a felesége huszonhárom hónapon át rejtegette, akkor leghamarabb 1945 májusa táján csempészhetette őt át a határon. Addig otthon tartózkodott, jórészt bujdosott, szabadulásától, valamikor 1943 derekától.

Czudar Boris 1989-ben úgy nyilatkozott, hogy ő szabályos eljárás során kapott engedélyt az áttelepedésre. Nehezen, de megszerezte a kitelepedési engedélyt, ám csupán a maga, és édes lánya

számára, a férjét pedig már előtte átcsempészte. Sörös Pál azt nyilatkozta, hogy: „Kilencszer el kellett mennie Borisnak Belgrádba” a nagykövetségre, még el is esett a lépcsőn, sőt „jól odaverte a farát”, de kieszközölte a kitelepedést. Czudar Boris a kitelepedés kierősza-
kolásáról azt közölte, hogy amikor „1946-ban Temerinben járt Tildy Zoltán”, ő áttörte magát a kordonon, odafurakodott hozzá és közölte, hogy szeretne kitelepedni, amire meghívót kapott a nagykövetségre s ott csakugyan megkapta az engedélyt. Nem túl sokat változtat a lényegen az a körülmény, hogy Tildy nem volt nagykövet, mert Boris valakivel csakugyan találkozhatott. Szemléletesen leírta, hogyan zajlott az le. A temerini volt Nagykocsmába ment a rangos magyarországi diplomata, a Kalmár-féle vendéglőbe. Ott kapta le lábról Czudar Boris és eszközölte ki a fogadást a nagykövetségen Belgrádban, majd a kitelepedést is. A vakmerő asszony vasúti koc-siban vitte a berendezésüket, de rá jellemző módon mindent meg-próbált, hogy olyasmit is vigyen, amit nem volt szabad. Nem is csupán amit, hanem még akit is. Ezt mondta erről: „A hajamból kifésülték a pénzemet. Akkor már megrettentem, nem szóltam én semmit, mert a vagonban ott rejtőzködött még egy személy, Hugyi Péterné, akit átcsempésztem a határon, a szalma alatt.”

Mészáros Károly közléséből tudjuk, hogy a két Sörös fiú nem ekkor, és nem így ment át Magyarországra. „Apjuk a szabadulás után már nem lett rendőr, hanem parasztkodott. Negyvennégy júliusában–augusztusában meglógott. Soha többet nem láttam. Átment Magyarországra. És az apjuk bezárása után ők soha többet feléje sem néztek a tanyának. A gyerekek bejöttek a faluba és itt éltek negyvenhétig. Én abban az évben, februárban beszéltem utoljára Imrével, meg Andriszal a Kalmár vendéglőben. Közölték, hogy az apjuk jelentkezett Magyarországról és hogy hamarosan ők is mennek. Júliusban–augusztusban el is mentek. Nem útlevéllal, hanem csak úgy átszöktek. Én többet nem láttam őket.”

Mészáros ugyanabban a tévhitben élt, mint a temeriniek álta-lában: Amikor Sörös András eltűnt a nyilvánosság elől, mindenki azt hitte, hogy átment Magyarországra, tehát még negyvenháromban. Holott – mint felesége közléséből értesültünk – az átmenetelre csak mintegy másfél év múlva került sor, amikor már ismét a trianoni nyomvonalon húzták meg a két ország között a határt.

Imre itthon járt iskolába. Mészáros tanúsította, hogy Boldogaszonyfalván egymás mellett ültek az iskolapadban. Kétségtelen, hogy járt iskolába később is. Hányatott sorsa ellenére 1952-re, tehát húszéves korára a gimnázium két osztályát is elvégezte, derül ki két bűnpere dokumentumaiból, bár – majd mint később rátérünk – ekörül vannak tisztázatlan kérdések és ellentmondások. Élete ismételt rosszra fordulása összefüggésben áll az iskoláztatásával. Addigi sorsa sem volt irigylésre méltó, ami azonban ezután következett, az egyértelműen tragikus. Magán viseli a hiszékeny, feltörekvő kisember sorsának sok jellegzetességét, amit a diktatórikus rendszerek szánnak nekik: Aki valamire jutni akar, az vakon engedelmeskedjen, vagy ha nem, hát arról koldul majd.

„Hirtelen természetű ember volt. Mint egy ügyvéd, úgy szeretett mindent tudni. (...) Amikor először lefogták, akkor az apja, a bátyám is be lett kaszlizva, hogy mit beszél a fia.”

Sörös Mária, Imre nagynénje nyilatkozott így 1989-ben, Temerinben. Mostohája pedig ezt mondta akkor Szekszárdon: „Kétszer volt lefogva. Egyszer a Rákosi idején, akkor néhány évet ült, ott tanulta ki a villanyszerelői szakmát. Én nem tudom, miért mondják, hogy lakatos volt. Lehet, hogy azt is kitanulta. Akkor kiszabadult.”

Nevelőanyja szerint Imre őhöz bizalmasabb volt, mint az apjához. Anyja szavából tudjuk meg, hogy Imrét kicsapták a gimnáziumból. Valószínű, hogy emiatt ment át a szekszárdiból a győnki gimnáziumba. Szintén a nevelőanyja mondja: „Az apja kezétől még akkor is tartott, amikor kicsapták a középiskolából, politikai okok miatt. Nem mert hazamenni, hanem bujkált a Szőlőhegyen. Valami rosszat mondott a Rákosiról. Emiatt nem vették föl az egyetemre sem. Amit később csinált, azt bosszúból tette.”

Apja ugyan haragudott a fiúra a kicsapás miatt, pedig ő maga sem viselkedett higgadtan. Sörös Andrásról a testvérnénje, Sörös Mária nyilatkozta az alábbiakat 1989-ben: „Ötvenháromban meg azért volt baja, mert hangosan beszélte, hogy végre megdöglött Sztálin. A nyomozó elvitte, de négy szemközt meg azt mondta neki, hogy vigyázzon a szájára.”

Imre tehát a gimnázium – a periratok szerint – két –, de valószínűbb, hogy csupán egy – osztálya elvégzése után nem mehetett tovább, mert Rákosiról rosszat szólt. A családban fennmaradt emlékek szerint az iránt érdeklődött, hogy a továbbtanulás tekintetében milyen esélye lenne Jugoszláviában. Abban az időben csakugyan lassan járt a posta a két ország között, Imre azonban rendszeresen levelezett a nagyapjával, amíg lehetett, közölte egyik nagynénje, Sörös Ilona. „Egyszer azt írta: A maguk Titójukat szeretném, ha a mienk volna. Ezt a levelet olvastam én is. Apánk, az öregapja meg azt mondta rá: Majd elverik a fenekedet, csak így beszélj!”

Sokkal nagyobb baja származott, mint ami egy fenékreverés lett volna. Az 1879-ben született nagyapa, Sörös Péter 1965-ben halt meg. Hét évvel túlélte az unokáját.

A levelezés mindenképpen a Magyarországra szökés és az első letartóztatás közé, tehát 1947 és 1952 közé esett. 1948 derekától kezdődően életveszélyes dolog volt olyan tartalmú levelet küldeni Magyarországról, amelyben Titóról bármi jót szólnak. Talán ez is hozzájárult Imre első letartóztatásához. A temerini levelekből ugyanis ő úgy értesült, hogy van esélye Jugoszláviában tovább tanulni. És hazajött ezt megtapasztalni. Abban az időben, amikor a két állam vezetőit kölcsönösen láncoskutyának titulálta a hivatalos politika, amikor elaknásított határok állták útját a jönni-menni szándékozók-nak, amikor mindennaposak voltak a jugoszláv–magyar határon a véres, sok halálos áldozattal járó provokációk. Nem először lépett át Imre illegálisan a határon. Átjött és visszament. Vesztére. Mielőtt azonban rátéménk ennek következményére, megemlítjük élete egyik legrejtélyesebb mozzanatát, aminek hitelességéről egyelőre nem sikerült megbizonyosodni, ellentmondásait sem feloldani.

A temerini rokonok emlegetik, hogy Imre egy alkalommal járt itthon illegálisan. A több rokon által, gyakran egymástól kissé eltérően elmondott történet így szól:

1954-ben Temerinben lakodalmát tartotta Sörös Franciska fia, Milinszki István és Jánosi Teruska. A vendégek között eléggé váratlanul megjelent két milicista egyenruhás fiatalember. Egyikük néven szólította a vendégek legnagyobb részét.

– Ez meg a Sörös Ilka – idézték a rokonok az 1989-es adatgyűj-

tés idején. Ilka megfordult, ránézett az idegenre, de nem sokat törődött vele. A lakodalomról levélben beszámoltak a Magyarországon élő rokonoknak is. Nem sokkal később levél érkezett Szekszárdról. Imre írta. Közölte, hogy a lakodalomról ő már korábban is tudott, mégpedig úgy szerzett róla tudomást, hogy ő maga is ott volt. Beszélt a nagyapjával, Péter apóval is, meg Ilkával is, meg még meg is vendégeltette magát, de senki sem ismerte fel, mert milicista egyenruhában volt.

A történet, ha csakugyan igaz, akkor egészen hajmeresztő. Hajmeresztő, ám erősen kétségbe vonható, hogy csakugyan így történt, ha megesett. Imre ugyanis 1954-ben már az első halálos ítéletén túl volt, be volt zárva. Nem elképzelhetetlen ugyan, hogy hazaküldték az aknazáras határon át, de az már szinte elképzelhetetlen kombinációkkal járt volna. Még akkor is, ha Imrének volt már ekkor gyakorlata az illegális határátlépésben, és ha a későbbi rövid életében még szintén sokszor járt-kelt át a magyar határon.

Annyi bizonyos, hogy miután a temerini rokonok értesítették Imrét a továbbtanulás lehetőségéről, ő csakugyan átszökött Jugoszláviába, de nem tudni, járt-e Temerinben. Csakhogy ez nem 1954-ben történt, hanem két évvel korábban. Van azonban a második bűnper iratai között egy ilyen tartalmú is, amelyet a budapesti katonai ügyészség megkeresésére állított ki Szekszárd város tanácsa 1957. július 1-jén. „Sörös Imre: 1949 óta múlt év őszéig a Rajk perrel kapcsolatban letartóztatásban volt és az ún. rehabilitálási eljárás során került vissza. Igen kevés időt töltött Szekszárdon, annak is a külterületén, így erkölcsi viszonyaira nyilatkozni nem tudunk.” Akire 1957-ben a helyi hatóság azt mondta Magyarországon, hogy bele volt keveredve a Rajk-perbe, annak súlyos gondjai voltak. De így sem érthető, miért bizonyítja a szekszárdi tanács, hogy Imre 1949 óta letartóztatásban volt? Ha nem hivatalos szerv állította volna ki az okmányt, akkor könnyű lenne rámondani, hogy nem felel meg a valóságnak. Az is igaz, hogy a hatóság abban az időben úgy hamisított, ahogyan kedve tartotta. De így is meg kell róla állapítani, hogy valami nincsen rendben vele. Azt ugyan nem lehet kizárni, hogy a Rajk-perrel kapcsolatban csakugyan volt letartóztatva, de nem lehetett folyamatosan börtön-

ben 1953-as elítéléséig, hiszen közben át-átszökött a jugoszláv határon. Nem lehet kizárni, hogy – mint frissen bevándorolt jugoszlávot – zaklatták a Rajk elleni vádkoholmány mozaikjainak szedgetése közben, s az is lehet, hogy ilyesmi miatt írta haza öregapjának, hogy „A maguk Titójukat szeretném, ha a mienk volna”.

AZ ELSŐ HALÁLRAÍTELTETÉS BŰNPERE

A budapesti Hadtörténelmi Levéltárban sikerült megtalálni az első bűnpere okmányait. A szerencsétlen sorsú Sörösöt ebben is halálra ítélték, de végül kegyelmet kapott, büntetését életfogytiglanra változtatta a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa. A börtönből 1956. július 16-án szabadult, három és fél hónap múlva már Budapesten volt, hogy soha többé haza se térhessen.

A korábbi adatokból tudjuk, hogy Sörös Imre mindenáron gimnáziumba akart volna járni. Volt is rá módja, tehetsége is, és 1950-ben be is iratkozott a szekszárdi gimnáziumba, de mint láttuk az első osztály elvégzése után otthagyta. A gimnázium okmányai között a második osztályban nem találjuk a nevét, noha minden logika szerint be kellett volna iratkoznia. A családtagoktól szerzett információkból összeáll a kép, mi történhetett vele.

Abban az időben folyt Magyarországon az erőszakos szövetkezetesítés. A Sörös család feje, András éppen eleget nélkülözött ahhoz, hogy ne akarjon megválni a nem sokkal korábban, a földosztáskor kapott 14 hold földjétől. Kisebbik fia azonban a földben a továbbtanulása akadályát látta, ezért az 1951-es iskolaszünetben, aratás közben azon vitatkozott édesapjával, hogy lépjenek be a szövetkezetbe. Apa és fia között ezen annyira elfajult a vita, hogy Imrének menekülnie kellett nem csak a határból, ahol éppen dolgoztak, hanem otthonról is. Egy ideig a szekszárdi Szőlőhegyen bujkált mostohaanyja és húga segítségével; testvérbátyja távoltartotta magát a vitától, ő ekkor már honvédtisztként szolgált. A későbbiek során a fivér neve sehol sem merül föl a periratokban, de amúgy is szinte minden szál megszakadt a két fiú között, ami nyilván mindkettőjüknek javára szolgált a hatóságok előtti hivatalos eljárások során, elsősorban a bűnperekben.

A periratokban található szórványosan elejtett kijelentésekből, valamint a rokonoktól hallottakból áll össze egy homályos kép arról, mi történt ezután Imrével.

Valószínű, hogy beiratkozott a gyönki gimnáziumba apja akara- ta ellenére és annak tudta nélkül. A gimnáziumi nyilvántartóban azonban nem lehet a nevére akadni, ennek azonban az okmányok hiánya is oka. A főtárgyalási jegyzőkönyvben kijelenti, hogy „Mi- előtt Jugoszláviába visszatértem, apámmal összeveszttem, mert nem akart tszcs-tag¹⁰ lenni”. Nem tudni, hogyan, de hamarosan munkába állt, nem sokkal azután, hogy otthonról elment. Csupán a munka- helyből lehet következtetni, hogy ebben esetleg a hatóság támoga- thatta. Ekkoriban épült ugyanis Dunapentelén a Sztálinváros néven tervezett, a jövőbeni jólétet szimbolizáló monstium, amelyből végül a mai Dunaújváros alakult ki. A propagandának szüksége volt az új gyárváros építésénél a romlatlan lelkű, buzgó fiatalokra, s Imre is odaállt az országépítők közé. Már júniusban itt vállalt állást, mint normás a Sztálinvárosi Gyárépítő Vállalatnál. Ha aratáskor mene- kült el otthonról, akkor nem sokáig kellett bujkálnia, hiszen az aratás általában június legvégén szokott kezdődni. Ismét csak nem tudni, mi okból, de csak 1952 januárjáig van Sztálinvárosban, azután a szomszédban fekvő Mezőfalva Allamigazdaságban traktoros. Itt sem marad sokáig, mert 1952 áprilisában már Szegeden, a Magas- építő N. V.-nél vállalt állást, mint segédmunkás. Valószínű, hogy ke- reste a neki megfelelő helyet, de az sincs kizárva, hogy utasításra, felsőbb segítséggel cserélgette a munkahelyeket az apjával tszcs- ügyben ujjat húzó legény, abból is következtethető erre, hogy ez utóbbi vállalatnál a munkásszállás előnyeit is élvezhette. Innen szökött át Jugoszláviába.

Az események további menetét a vizsgálati eljárás és a főtár- gyalás, meg a fellebbviteli eljárás okmányaiból tudjuk rekonstruál- ni. Előre kell azonban jelezni, hogy az akkori jegyzőkönyvek állítá- sait fenntartással kell fogadnunk, mert mindent alárendeltek az előre kiagyalt koncepciónak, nevezetesen, hogy Imre a jugoszláv titkos- rendőrségnek, az UDB-nek a kémje. Fentebb idéztünk már ilyen hamisításra példát.

A periratok a 0049/53 ügyiratszám alatt találhatóak. Már a

borítékon levő jelzésekből látható, nem akármilyen okmányokat tartalmaz. „Nem selejtezhető ki”, látható rajta szembeötlően. Minden egyes okmányra jól láthatóan feljegyezték: „SZIGORÚAN TITKOS”. A „Bűnjeles” megjegyzés azt jelenti, hogy vannak mellékelve tárgyi bizonyítékok, a „Foglyos” azt, hogy a perbe fogott személy letartóztatásban van, a „Kegyelem” azt, hogy végül nem végezték ki, az „AVH VI.” a vastag keretben azt, hogy a magyar Államvédelmi Hatóság VI. osztálya járt el az ügyben. Így együtt a sok jel félelmetes.

A nyomozószervek kérésére Szekszárdról környezettanulmány-nak nevezett jelentés készült. Ebben Sörös Imrét jugoszláv állampolgárnak minősítik, ami persze nem felel meg a valóságnak, hiszen a család minden tagja magyar állampolgár volt már ekkor, de 1952-ben, amikor ez az odavetett megjegyzés készült, eggyel több okot jelentett arra, hogy a gyanúsítottat majdani biztos elítéltként lehessen kezelni. Sok egyéb, az okmányokban talált állítás is fenntartással kezelendő e hozzáállás miatt. A nyomozók és a bíróság éppen ilyen jelentést vártak el a szekszárdi hatóságtól. A jelentésben ugyanis azt olvashatjuk, hogy Imre édesapja tulajdonában, Temerinben negyven hold föld volt. A rokonság szerint ennek körülbelül csak a tized részével rendelkeztek. A továbbiakban ez áll édesapjáról és a családról:

„1946 őszen menekültek át Magyarországra, s itt Öcsény-Almáspusztán telepedtek le. Itt a földosztás során kapott 15 kh földet, melyből 1 kh. szőlő és egy családi házat. Mint földműves a mai napig is dolgozik. Nincs megelégedve a jelenlegi rendszerrel és igyekszik mindig lázítani a rendszer ellen.

Ez megmutatkozott a Békekölcson¹¹ jegyzésnél is, mikor a népnevelőket elutasította azzal, hogy »Jugoszláviában nem kellett ilyen dolgokra pénzt kiadni«. A beadási kötelezettségét csak részben teljesíti, egy ízben kijelentette, hogy »már elviszik a tehenét, lovát és utoljára megfejik a kutyát,« és azután majd átmegy Jugoszláviába. Szoros barátságot tartott fenn (...) almáspusztai és (...) Öcsény-Szőlőhegyi lakosokkal. Sörös András kijelentette, hogy őszre a földjét leadja és kiszökök Jugoszláviába. A fent nevezett barátai jobboldali beállítottságú személyek, pártonkívüliek, többször tettek már

demokráciaellenes kijelentéseket. A beszolgáltatásukat nem teljesítik egyáltalán. Gyűlések alkalmával Sörös András és barátai azon igyekeznek, hogy a gyűléseket széjjel bomlasszák.

Sörös András jelenleg pártonkívüli, semmiféle politikai tevékenységet nem fejt ki. A múltbani pártállása Öcsény-Almáspusztán ismeretlen.

Jugoszláviában élő szüleivel és testvéreivel levelező kapcsolatot tartott fenn, de már egy éve, hogy tőlük levelet nem kaptak. Tárgyban nevezett anyja, még Jugoszláviában való tartózkodásuk alatt meghalt.

Megállapítottuk, hogy Sörös András második feleségével él együtt, kivel Budapesten, az internáló táborban ismerkedett meg, ahol a jelenlegi felesége, mint szakácsnő volt alkalmazva. Kiszabadulása után megesküdött, feleségének egy lánya van, pártonkívüli, férjének háztartásában dolgozik.

Tárgyban nevezettnek két testvére van. András bátyja jelenleg katona, pártonkívüli, katonai rendfokozata tüzér szakv. Lány testvére 19 éves, férjénél van Fejér megyében, férje vasutas állomás tiszt, aki Budapesten teljesít szolgálatot.

Tárgyban nevezett pártonkívüli Szekszárd környékén, mint népnevelő tevékenykedett, szeret politizálni, határozott fellépésű. Nagyon hazudik, és magát okosnak tartja.

Sörös András ahány emberrel beszél annyi képen jellemzi magatartását, főleg az emberekkel való beszélgetése során beszéde abból áll, hogy neki milyen jó sora volt Jugoszláviában, a mai rendszert mindenki előtt gyalazza, kétszínű, ravasz ember.”

Igen rossz minősítés. Hátrányos származás. Baljós. Ennek alapján akár már meg is írható az a vádirat, aminek alapján bárkit elítélhet egy olyan bíróság, mint amilyen abban az időben Magyarországon működött. A jugoszláv rokonság, a jugoszláv kapcsolat, a beszolgáltatás elleni berzenkedés, a tszcs elleni agitálás, a jobboldali barátokkal tartott kapcsolat, mind főbenjáró bűn. Már csak a kellő konkrét keretet kell megadni hozzá, hogy akár a súlyosabb büntetés is kiszabható legyen. Az ÁVH-nak ez nem nehéz. A Nagy Szovjetunió hasonló szerveinek tapasztalatait bőségesen alkalmazták. A megbélyegző jelzők halmaza már itt van kéznél. A

gyanúsított rendőrségi kihallgatásának jegyzőkönyvében például így: „Szociális származása: Kulák. Szociális helyzete: Kulák fia.” Százezreket börtönöztek be kulákság miatt ekkoriban Magyarországon.

A hadbíróság felszólítására Szeged város Tanácsa Sörös Imréről ezt jelenti: „... megadott címen 1952. ápr. hó 18–június 6-áig lakott, mint a 65/1 építőipari n.v. munkása a munkaadó munkás szállójában. Honnan f. év VI. 6-án ismeretlen helyre költözött. Szülei és ismerősei bemondása szerint Temerinben, Jugoszláviában laknak.”

Nem lakhatott június 6-áig a munkásszállóban, legfeljebb akkor vették észre, hogy már nincs ott. Harmadikán már átszökött a magyar–jugoszláv határon.

Azokban az években mindennaposak voltak a véres határprovokációk a két ország között. Magyarország és Jugoszlávia két világhatalmi tömörülés választóvonalán terült el, egymással szemben. Széles zóna húzódott a határ mindkét oldalán, amelybe csak ottlakók tehették be lábukat, akikről pontos rendőrségi nyilvántartást vezettek. Más polgár számára nagy élményt jelentett, ha e zónába léphetett. A forgalom annyira megcsappant, hogy az utakon, még az aszfalton is, kiszökdült a fű. A határátkelést mindkét ország gátolta és nehezítette, a határon való átszökés ellen pedig mindkét oldalon aknazárakat telepítettek. Ezeken csak nagy-nagy szerencsével, vagy az aknazár pontos ismeretében lehetett keresztüljutni. Ismerettel csak egészen kivételes beavatottak rendelkeztek. Sörös Imre sikerrel kelt át Magyarországról. Nem tudni, hogyan: szerencsével-e, vagy valaki segítette. Nem zárható ki, hogy ez utóbbi feltételezés áll fenn, de ehhez neki az ÁVH-n kívül senki más nem szolgáltatott segítséget. Indítéka mindenképpen az volt, hogy tanulhasson. Ennek érdekében később is sokat kockáztatott, végül ennek is esett áldozatul. Mit gondolhatott magában, nem tudni.

Lehet, hogy belement egy végzetesen veszedelmes játékba: annyira át akart kelni Jugoszláviába, Temerinbe, hogy még az ÁVO segítségét is elfogadta. De ez pusztán feltételezés. Lehet, hogy szerencsével kelt át az aknazáron. Ha az utóbbi feltételezés a pontos, akkor az ÁVH-nak minden oka megvolt rá, hogy gyanúsítsa, mert ebben az időben minden illegális határátlépő ösellenységnek számított. Ha

viszont az ÁVH segítette át az aknazáron, és Imre az UDBA kezébe kerülvén ezt a segítséget bevallotta, akkor viszont az ÁVH nem engedhette meg magának, hogy egy ilyen tanút ne végeztesen ki. Imrének tehát minden módon el kellett tűnnie, mint tanúnak. De beszéljenek az okmányok.

A VÁDIRAT

„Budapesti katonai ügyészség
Kü VIII. 0300/1952.-6

1. sz. példány
BÚNJELES

Tárgy: Sörös Imre polgári egyén elleni bűnügy szigorúan titkos
FOGLYOS

Az 1932. évi június hó 28. napján Temerin községben született, Szeged, Kelemen utca 7. szám alatti lakos, magyar állampolgár, nőtlen, gépkezelő foglalkozású, vagyontalan, havi átlagos jövedelme: 1000 forint volt, apja: András, anyja: Elek Katalin, büntetve nem volt terhelt ellen

v á d a t e m e l e k

kémkedés büntette /1930:III. tv.60. paragrafus 1.,3.,5., pont, 61. paragrafus harmadik rendelkezés és két rendbeli tiltott határátlépés /III. Bn. 48. paragrafus /2/ bekezdés büntette miatt a következő tényállás alapján:

Terhelt 1947-ben szökött Jugoszláviából Magyarországra. Ittartózkodása alatt továbbra is kapcsolatban állt a »Kombináltfogó« elnevezésű nacionalista ifjúsági szervezettel, amely Jugoszláviában működik, és amelynek tagja volt, mielőtt Magyarországra átszökött. A szervezet vezetőit: Elek Károlyt stb. rendszeresen tájékoztatta az EPOSZ, SZIZT, majd DISZ¹² ifjúsági szervezetek felépítéséről, vezetőiről, valamint a magyarországi helyzetről. Írt a szovjet katonai alakulatokról is.

A jugoszláviai szervezet felszólítására, 1952. június 3-án átszökött Jugoszláviába. Ott az UDB¹³ őrizetbe vette, ahol kihallgatták. Provokációs vallomásai során azt jelentette, hogy az ÁVH megbízásából ment át Jugoszláviába kémkedni. Részletesen tájékoztatta

az UDB-t a magyarországi politikai, gazdasági és általános katonai helyzetre vonatkozóan. Jelentette, hogy Szekszárdon hol van az ÁVH, milyen az épület beosztása, a fegyverzetük, mennyi a létszámuk. Ugyanezeket az adatokat ismertette a rendőrségre és a szekszárdi katonai alakulatokra vonatkozóan. Ezeken kívül beszélt az állami gazdaságról, felszereléseiről, traktorairól, jószágállományáról, területéről, termelékenységről, a munkások létszámáról.

1952. június 23-án Duško Béli UDB százados beszervezte Magyarország elleni kémtevékenységre. Kioktatták, milyen adatokat kell Magyarországon megszereznie és az ÁVH félrevezetésére milyen történetet adjon elő. 1952. június 28-án az UDB átdobta a határon. A határ átlépése után a magyar határőrség őrizetbevette.

Terhelt kulákcsládból származik. Szülei 14 hold kat. szántó és 1 hold szőlő művelése mellett fuvarozással foglalkoznak. Elemi iskoláit Jugoszláviában végezte, majd 1947-ben átszökött Magyarországra. Itt Szekszárdon végzett 2 gimnáziumot...”

A vádirat már tökéletes. Legalábbis atekintetben, ahogyan az ÁVH a mindenképpen likvidálásra szánt egyének elleni vádat elő szokta készíteni. Itt van mindenekelőtt a nemzetközi bűnszövetség, a Kombináltfogó, amelynek a vádlott a szolgáltatásokat végezte a népi demokratikus Magyarország ellen.

Gondoljuk végig ezt a hamis tételt. Tegyük ezt annak ellenére, hogy tudjuk, milyen égbekiáltó hamisításokat követtek el akkoriban Magyarországon, ha valakit likvidálni akartak. Van aki ugyanis, már nem tudja. A vádirat szerint Sörös tagja volt az ellenséges szervezetnek, mielőtt még Magyarországra szökött volna. A szökés 1947-ben történt, ő akkor 15 éves volt.

A szervezet elnöke a vád okmányai szerint Elek Károly temerini lakos volt. Az ő hívására szökött Sörös Jugoszláviába 1952 júniusában. Elek Károly 1952-ben 19. évét töltötte. Sörös távozásakor, 1947-ben még csak 14-et. Mindezek tények. Nyilvánvaló, hogy a szervezet csupán a vád állítása szerint létezett. A periratok szerint a szervezetnek tagja volt még Szarvas Sándor, Horváth Sándor és Sörös Rozália. Szarvas Sándor, becenevén Cunduj, a TSK kapusa nem él már. Horváth Sándor, becenevén Nuku az amatőr-

az UDB-t a magyarországi politikai, gazdasági és általános katonai helyzetre vonatkozóan. Jelentette, hogy Szekszárdon hol van az ÁVH, milyen az épület beosztása, a fegyverzetük, mennyi a létszámuk. Ugyanezeket az adatokat ismertette a rendőrségre és a szekszárdi katonai alakulatokra vonatkozóan. Ezeken kívül beszélt az állami gazdaságról, felszereléseiről, traktorairól, jószágállományáról, területéről, termelékenységről, a munkások létszámáról.

1952. június 23-án Duško Béli UDB százados beszervezte Magyarország elleni kémtevékenységre. Kioktatták, milyen adatokat kell Magyarországon megszereznie és az ÁVH félrevezetésére milyen történetet adjon elő. 1952. június 28-án az UDB átdobta a határon. A határ átlépése után a magyar határőrség őrizetbevette.

Terhelt kulákcsaládból származik. Szülei 14 hold kat. szántó és 1 hold szőlő művelése mellett fuvarozással foglalkoznak. Elemi iskoláit Jugoszláviában végezte, majd 1947-ben átszökött Magyarországra. Itt Szekszárdon végzett 2 gimnáziumot...”

A vádirat már tökéletes. Legalábbis atekintetben, ahogyan az ÁVH a mindenképpen likvidálásra szánt egyének elleni vádat elő szokta készíteni. Itt van mindenekelőtt a nemzetközi bűnszövetség, a Kombináltfogó, amelynek a vádlott a szolgáltatásokat végezte a népi demokratikus Magyarország ellen.

Gondoljuk végig ezt a hamis tételt. Tegyük ezt annak ellenére, hogy tudjuk, milyen égbekiáltó hamisításokat követtek el akkoriban Magyarországon, ha valakit likvidálni akartak. Van aki ugyanis, már nem tudja. A vádirat szerint Sörös tagja volt az ellenséges szervezetnek, mielőtt még Magyarországra szökött volna. A szökés 1947-ben történt, ő akkor 15 éves volt.

A szervezet elnöke a vád okmányai szerint Elek Károly temerini lakos volt. Az ő hívására szökött Sörös Jugoszláviába 1952 júniusában. Elek Károly 1952-ben 19. évét töltötte. Sörös távozásakor, 1947-ben még csak 14-et. Mindezek tények. Nyilvánvaló, hogy a szervezet csupán a vád állítása szerint létezett. A periratok szerint a szervezetnek tagja volt még Szarvas Sándor, Horváth Sándor és Sörös Rozália. Szarvas Sándor, becenevén Cunduj, a TSK kapusa nem él már. Horváth Sándor, becenevén Nuku az amatőr-

TÁRGYALÁSI JEGYZŐKÖNYV

[...]

Vádlott Sörös Imre [...]

Apám szovjet hadifogságból 1941-ben tért vissza Magyarországra és itt juttatott földjén gazdálkodik. Egy bátyám a Néphadsereg tisztje, a húgom a pusztaszabolcsi állomásfőnök felesége.

1947-ben jöttem át Jugoszláviából Magyarországra.

1946. évben Jugoszláviában, a faluban létesült egy Kombináltfógó elnevezésű nacionalista irányzatú ifjúsági szervezet, ez hozzám hasonló korú fiúkból állt [és a már korábban említett nőtag?], amelyet akkor két kuláckfiú vezetett. Az ifjúság közül olyanok voltak a tagjai, kiknél a háborúból visszamaradt fegyverek voltak. Azért neveztük el Kombináltfógó szervezetnek, mert a szervezet minden tagjánál egy-egy kombináltfógó volt. Később a szervezetet már más fiatalok vezették. Két unokatestvérem is a vezetőséghez tartozott. A szervezet egyéb helyiségekre [így!] csak annyiban terjedt ki, amennyiben a falunkból származó fiatalok éltek ott. Így voltak a szervezetnek tagjai Újvidéken, Zrenjaliban. [Így!]

Elek Károly unokatestvérem, ki jelenleg a szervezet vezetője, 1949. évben, levélben keresett fel, beszámolt a Kombináltfógó szervezetről és érdeklődött, hogy itt milyen ifjúsági szervezetek vannak. Közönséges levélben megírtam, hogy Magyarországon EPOSZ, SZIT, majd DISZ ifjúsági szervezetek vannak, beszámoltam azok vezetőiről és helyzetéről. Beszámoltam a Diákszövetség vezetőjéről és hogy milyen békeharcot folytatnak, a szovjet hadseregről csak annyit, hogy ahol én élek, ott szovjet katonát nem láttam.

Mivel unokatestvéreim úgy látták, hogy képességeimnél fogva használhatnának a szervezetben, hívtak, hogy menjek vissza Jugoszláviába. Mielőtt Jugoszláviába visszatértem apámmal összevesztem, mert nem akart tszcs-tag lenni, apám kitagadott, ezt követően dolgoztam Sztálinvárosban, egy állami gazdaságban és egy magasépítő vállalatnál.

A határátlépésem után a Jugoszláv határőrök elfogtak, álnevemet mondtam be, Törökkanizsára, majd Újvidékre szállítottak, kihallgatásaim alatt azt vallottam, azért szöktem át, mert Magyarországon egy párttitkárt megvertem. Mindvégig tagadtam azt a körülményt, hogy jugoszláv származású vagyok. A jugoszláv UDB-n nem hitték el vallomásomat, azt tételezték fel rólam, hogy én ÁVH megbízott vagyok. Azonban mindvégig nem jöttek rá, hogy mi a valódi nevem, mindvégig Aczél Bélának hittek, és nem tudták, hogy szerb nyelvet beszélek. Ez utóbbi ismeretük hiányában, módomban volt kihallgatni a beszélgetésüket s mikor arról értesültem, hogy ÁVH megbízottak tartanak, miután már több esetben megvertek, vállaltam, hogy ÁVH megbízott vagyok és az a feladatomban, hogy Belgrádban, egy személyt keressek meg. Ezt már elhitték nekem, és kihallgatásom után megbíztak azzal, hogy jöjjek át Magyarországra és amennyiben az ÁVH ismét átküldene, jelentkezsek.

Kihallgatásaimkor érdeklődtek tőlem, mennyi a katona Szekszárdon, azzal válaszoltam, sok van, pontos számot nem tudok. Érdeklődésre elmondtam, hol van rendőrség Szekszárdon, ki a vezetője, egy kitalált személyt vallottam, mondtam, hogy láttam harcokszízi alakulatot, laktanyában vannak, és hova mennek táborozni. Ezeket a válaszokat mind kérdésekre adtam meg, kérdezték: így van? Feleltem: Így. Elmondtam, hogy az Állami Gazdaságban 22 traktor van. Ez is valótlán adat volt.

Beszéltem iskolai adatokról is.

Miután a visszatérésre vonatkozó feladatot megkaptam és azt elvállaltam, kioktatás után 1952. június 28-án reggel 3 árákor áttetek a határon, a határtól 60 méterre egy bokorban bújtam meg, míg arra jött egy járőr és nála jelentkeztem. Azért nem mentem el a bokortól, mert nem tudtam, merre van a határőrség és úgy gondoltam, hogy az egy jó pont lesz részemre, ha a határtól nem távolodom el.

A jugoszláv szervektől miután a kémkedést vállaltam 67 dinárt, néhány doboz cigarettát, valamint útravaló élelmet kaptam. Míg a kémkedést nem vállaltam a napi élelmem 40 dkg zabkenyér volt.”

A főtárgyaláson a védő megjegyezte, hogy védenca nem kulák származású, hiszen agrárproletárként kapott az apja földet, valamint

azt, hogy a vádlott még húszéves sem volt a cselekmény elkövetésekor, valamint, hogy a visszaszökéskor önként jelentkezett a határőrségnél.

A bíróság ezután meghozta az ítéletet.

„Sörös Imre [...] vádlottat

bűnösnek mondja ki

1/ hűtlenség bűntettében

2/ kétféle tiltott határátlépés bűntettében

és azért őt

kötéláltali halálra,

mint főbüntetésre, és teljes vagyonek kobzásra, mint mellékbüntetésre

ítéli

í t é l i

INDOKLÁS

[...]”

Főlegesen idézni azt a részt, amelyben szó szerint átveszi a bíró a vádirat szövegét. Érdekes azonban a többi indoklással foglalkozni, amely a bíróság elvetemültségét igazolja.

„A vádlott a bűnösségét elismerte. Előadásában azzal védekezett, hogy a Kombináltfogó elnevezésű titoista ifjúsági szervezet abban az időben, még amikor Tito és bandája látszólag a szocializmust építő népek táborához tartozott – ez a nacionalista szervezet titoellenes volt. De attól a pillanattól kezdve, amikor a titobandáról a Tájékoztató Iroda határozata lerántotta a leplet, – ez az ifjúsági szervezet most már teljes egyetértésben dolgozik a titobandával a jugoszláv nép érdekei ellen. A szervezet temerini csoportjának is kulákok a vezetői. Tehát nem fogadható el vádlottnak az a védekezése, hogy szökésében a demokráciát akarta szolgálni, mert mint mondotta, a tárgyaláson, hogy összeveszett az apjával, aki nem akart tszcs-be lépni – hanem vádlott gyermekkori neveltetéséből folyóan fanatikus ellensége a szocializmusnak.

A fentiek alapján a hadbíró a vádlott bűnösségét a rendelkező rész szerinti bűncselekményben megállapította. Vádlott az UDB-vel közölt adatokat, mint az állami vállalat alkalmazottja szerezte meg,

illetve közhivatalnokoktól tudta meg. A mai nemzetközi helyzetben ezek az adatok súlyosan sértik a Magyar Népköztársaság érdekeit.

A titobanda mindent elkövetett, hogy a Magyar Népköztársaságot és általában a népidemokráciákat politikai és katonai helyzetéről adatokat szerezzen. [Így!] Az UDB a vádlottat hasonló egyéneket használja fel népidemokráciánk elleni kémkedésre. A vádlottat a már említett nacionalista titóista ifjúsági szervezet kulákbandája nevelte, aki Magyarországon, egyetlen munkahelyen sem tudott megmaradni hosszabb ideig, onnan vagy elbocsájtották, vagy önkényesen lépett ki munkahelyéről. A vádlott igen tájékozott és képzett ember ahhoz, hogy a nemzetközi helyzetet tisztán látja. Számolnia kellett és számolt is azzal – amikor 1952. júniusában tito jugoszláviájába [Így, kisbetűvel] szökik – hogy az UDB feltétlenül ki fogja hallgatni, a Magyar Népköztársaság katonai és politikai adataira vonatkozóan. Vádlott ennek tudatában szökik ki jugoszláviába, és nem volt szükség kényszerítésre az UDB részéről ahhoz, hogy vádlott mindent elmondjon, amit csak tud Magyarországról. A vádlott mindenre elszánt személyében rendkívül veszélyes ember.

A büntetés kiszabásánál a hadbíróóság a cselekmény rendkívül nagyfokú társadalomveszélyessége, valamint a vádlott személyének nagyfokú veszélyessége mellett olyan enyhítő körülményt nem talált, amely indokolná vádlottal szemben a büntetés enyhítését.

A hadbíróóság a vádlott személyét és cselekményére tekintve, csak a legsúlyosabb büntetést találta arányban állónak, vádlottal szemben alkalmazni.”

A főtárgyalási jegyzőkönyvvel foglalkozunk még egy kicsit.

„A tanács elnöke kihirdeti az ítéletet, majd a vádlottat perorvoslati jogára kioktatja.

Ügyész tudomásul veszi.

Vádlott fellebbezést jelent be enyhítés végett.

Védő fellebbezést jelent be, a minősítés miatt és enyhítés végett.

A tanács elnöke kihirdeti az alábbi

v é g z é s t:

A hadbíróóság a bejelentett fellebbezések folytán az iratokat a Kat. Felsőbíróósághoz felterjeszteni elrendeli.”

Az okmányok között ugyanis található egy zárt boríték. Kegyelmi tanácskozási jegyzőkönyv. Szembeötlően rájegyezve: „Csak a Katonai felsőbíróóság bonthatja fel tanácskozása során.” A boríték még felbontatlan, tehát a katonai felsőbíróóság a tanácskozása során nem bontotta fel! Nem volt kíváncsi az alsóbb szerv véleményére?

A dolgok megértése érdekében vissza kell térni a főtárgyalási jegyzőkönyvhöz. Miután ugyanis a bíróság kihirdette az elsőfokú ítéletet s a vádlott és a védő bejelentették, hogy fellebbezni fognak, a tanács végzést hozott – mint láttuk – a periratok felterjesztéséről a Katonai Felsőbíróósághoz. Ezután a tanácselnök újabb kérdést intézett a vádlotthoz:

„A tanács elnöke kérdést intéz a vádlotthoz és a védőhöz, hogy a leg súlyosabb ítélet jogerőre emelkedése esetén kívánnak-e a NET-hez [Népidemokrácia Elnöki Tanácsa] kegyelemért folyamodni.

Vádlott és védője kegyelmet kér.

A tanács elnöke kihirdeti kegyelmi kérelmek folytán a hadbíróóság kegyelmi tanácsá alakul át, melynek határozata titkos. A tárgyalást 11 óra 40 perckor berekeszti.”

A halálos ítélettel járó per tehát mindössze egy órát és tíz percet vett igénybe. Lényegében ennyi idő kell ahhoz, hogy a szükséges procedurális megszakításokkal tartó tárgyalás közben a három sűrűn gépelt oldalnyi jegyzőkönyvet a tanácselnök lediktálja a jegyzőkönyvet vezető gépirónőnek

Az akkori világ nem ismerője tanácstalanul olvassa a fentebbieket. Hogyan alakulhat az elsőfokú szerv kegyelmi tanácsá? Csak nem ez dönt a vádlott életéről végérvényesen? Bizony, valami hasonló ez. S még azt sem mondhatjuk, hogy szerencsére a fellebbviteli szerv nemcsak hogy nem vette figyelembe a kegyelmi tanács véleményét, hiszen az saját hatáskörében is jogerőre emelte a vád-

lott büntetését. Hozzáfűzhetjük azonban, hogy az eljárás okmányainak teljes ismeretében állíthatjuk, hogy Sörös Imre halálos ítéletéhez nem fért kétség attól a pillanattól kezdve, hogy visszatért Magyarországra és ott elfogták.

A magát kisbetűs kegyelmi tanácscsá átminősítő elsőfokú büntetőtanács zárt borítékú jegyzőkönyve egyébként ezt tartalmazza:

„Budapesti hadbíróóság

Hb. III.0401/1952. sz.

Kegyelmi tanácskozási jegyzőkönyv.

Készült a budapesti hadbíróóságnál kémkedés büntette miatt halálbüntetésre ítélt

Sörös Imre p.e.¹⁴

kegyelmi ügyében Budapesten, 1953. január 15-én megtartott kegyelmi tanácskozáson.

J e l e n v a n n a k

[Következik az elsőfokú bírói tanács tagjai és az ügyész nevének felsorolása.]

A tanács elnöke az ügyben eljáró ügyész elvtársat felhívja, hogy a kegyelemre ajánlás tekintetében nyilatkozzék.

Ügyész vádlottat kegyelemre nem ajánlom, majd a tanácskozás színhelyét elhagyja.

A tanács elnöke megállapítja, a tanács egyhangú nyilatkozatát, mely szerint vádlottat kegyelemre nem ajánlja, mert a Magyar Népköztársaság érdekei ellen elkövetett bűncselekmény súlya miatt nem méltó arra, hogy szocializmust építő Népköztársaságunknak tagja lehessen.”

Ezután következett a másodfokú eljárás. A hatóság nevében eljáró bíróság arcátlansága mit sem változott, de közbeszólt valami felsőbb hatalom és Sörös Imre mégis kegyelmet kapott.

A másodfokú tárgyalást ugyanis 1953. március 5-ére tűzte ki a bíróság, de a per folytatására csak 21 nap múlva került sor. Miért? Mert időközben, éppen a kitűzött napon, vagyis március 5-én meghalt valaki. Olyan valaki, akinek a halála nem csak Sörös Imre, hanem az egész világ sorsát befolyásolta. Ezen a napon távozott az

élők sorából Joszif Viszárionovics Dzsugasvili. Ismertebb nevén Sztálin. A halálhírt ugyan a nyilvánossággal nem közölték nyomban, de a főtárgyalási bírói testület tagjai – az elmaradott tárgyalás jegyzőkönyve szerint – nem jelentek meg a főtárgyaláson. Indoklás nincs. Mi más lehetett távolmaradásuk oka, amit a tanácselnök még megmagyarázni és indokolni sem tartott szükségesnek, mint éppen Sztálin halála.

Az ügyész véleményezte a fellebbezés előtt az addigiakat és a fellebbezéseket. Tanulságos megismerkedni a véleményével.

„A vádlott kora ifjúsága óta fasiszta-terrorista jellegű szervezeteknek volt a tagja Jugoszláviában. Magyarországra jövelete után is a levelezést fenntartva kémadatokat szolgáltatott az ellenségnek. 1952. július 3-án [Nyilvánvaló elírás június 3. helyett] hívásra ismét visszazökött Jugoszláviába és adatokat kiszolgáltatta, vállalkozott nyomorúságos júdáspénzért, a további hazaárulás elkövetésére. De ezeken a konkrét bűncselekedetek sorozatán túl vádlott családi környezetében kapott nevelésen keresztül is igen veszélyes ellenség, így a legkisebb lehetőséget sem látok arra, hogy vele szemben könyörületes ítéletet gyakoroljon a – felsőbbíróság.”

A másodfokú tárgyalást tehát három hét múlva tartották. Nem érdemes részletezni, az elsőfokú ítéletet megerősítette a bíróság. Még a kegyelmi kérelemről is szinte szó szerint ugyanazt a döntést hozta.

„Katonai Felsőbíróság
I. 0049/1953

Kegyelmi tanácskozási jegyzőkönyv

Felvéve 1953. március 26. napján hűtlenség bűntette miatt Sörös Imre p.e. ellen indult bűnügyben.

A katonai főügyész az elítéltet kegyelemre nem ajánlja.

A katonai főügyész eltávozott.

A Katonai Felsőbíróság elítéltet kegyelemre egyhangúan nem ajánlja

Megkegyelmezés esetére a Katonai Felsőbíróság halálbüntetés helyett életfogytig tartó börtönre, mint főbüntetést, továbbá 10 (tíz)

évre a közügyektől való eltiltásra, teljes vagyonek Kobzásra, mint mellékbüntetésre javasolja.”

Magyarországban ezekben a napokban lengedeztek már valamilyen új szelek, csak még nem lehetett tudni, merre fújnak. Még nem látszott, hogy az internálótáborok feloszlataához sodorják a Moszkvát majmoló hatalomtartók határozatát, hogy a széljárás Rákosi Mátyás teljes bukásához, száműzetéséhez, az új irányvonalat szimbolizáló Nagy Imre hatalomra kerüléséhez, a kivégzett Rajk László, Rákosi egykori belügyminiszterének újratemetéséhez, az ötvenhatos forradalom kirobbanásához, és leveréséhez fog vezetni. Sörös Imre mindebből csupán annyit érzett a maga bőrén, hogy végül is nem akasztották föl. A jogerős ítélet jegyzőkönyvének egy új lapján az alábbi gépelés olvasható:

„A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Honvédelmi Miniszter előterjesztésére a hűtlenség bűntette miatt kötéllal végrehajtandó halálbüntetésre ítélte Sörös Imre p.e./1932. Elek Katalin/ vádlott büntetését kegyelemből életfogytiglani börtönre, mint főbüntetésre, továbbá 10, (tíz) évre a közügyektől eltiltásra, mint mellékbüntetésre változtatta át./M.M.Igü.Csf.00535/Budapest, 1953. május 23.

Az ítélet jogerős és végrehajtandó.
Budapest, 1953. május 23.”

Ezzel be is fejezhetnénk mártírunk első bűnperének ismertetését, ha az adminisztráció nem adna a kezünk alá még néhány tanulságos okmányt.

Három jegyzőkönyv van még a per okmányai között, amelyek a bűnjelekre vonatkoznak, és amelyek ismertetését szükségesnek tartjuk. Jelentéktelenségük miatt fontosak.

Mint emlékezetes, a per okmányaira láthatóan rájegyezték: Bűnjeles. A bűnjeleket azok a tárgyak képezték, amelyeket Sörös Imrétől az ÁVH elkobzott a határátlépés utáni letartóztatásakor. E bűnjeleknek a további sorsa foglalkoztatta az igazságügyi szerveket, illetve e szervek formálták további sorsukat. Nagyképpően.

„Magyar Nemzeti Bank
Jogügyi osztály V. Szabadság tér 8.
J.B. 8242/1952

Budapest, 1953. március 12.

Budapesti Hadbíróóság

Budapest
II. Fő u. 70-78

A t. Hadbíróóság a múlt évi november hó 21. napján megküldött hozzánk Sörös Imre ügyében a 130/52 értéketétszámra hivatkozással 67 dinárt.

Kérjük, szíveskedjenek az ügyben hozott ítéletnek az említett külföldi fizetési eszközök forintellenértéke hova fordításáról (elkobzás, kifizetés) szóló rendelkezéséről bennünket tájékoztatni.”

A hadbíróóság persze haladéktalanul intézkedett a külföldi fizetési eszköz felhasználásáról, július 9-én megírta a Magyar Nemzeti Bank jogügyi Osztályának, hogy: „A budapesti hadbíróóság értesíti, hogy a fenti bűnügyben a bűnjelként elkobzott 67 dinárt a Honvédelmi Miniszter Elvtárs 1.110500. sz. csekk számlájára fizesse be.”

A devizaügy azonban ezzel még nem fejeződött be.

„Budapesti hadbíróóság

Hb.III. 0401/195

V é g z é s

A budapesti hadbíróóság 1953 évi október 22-én megtartott zárt ülésén az alábbi végzést hozta.

Sörös Imre p.e. (1932, Elek Katalin) vádlott ellen folyamatban volt bűnügyben a hadbíróóság a 4 npsz. alatt elfekvő bűnjegyzékben foglalt 1 drb. (egy) 50 (ötven) dináros bankjegy. 1 (egy) drb 10 (tíz) dináros bankjegy, 2 (kettő) drb. 1 (egy) dináros pénzérme, 1 (egy) drb. 5 (öt) dináros pénzérme bűnjeleket elkobozza és a Magyar Nemzeti Bank útján befizetni rendeli. A 4 darab Morava cigarettás dobozt, benne 13 drb. cigarettával a hadbíróóság megsemmisíteni rendeli.

I n d o k l á s

A hadbíróóság a tárgyaláson a fenti bűnjeleket tévedésből nem kobozta el. Mivel az elkobzás törvényi előfeltételei fennforognak, a hadbíróóság a rendelkező rész szerint határozott.

A hadbíróóság végzése a Bp. 85. paragrafusa (1) bek.-e alapján történt.

Budapest, 1953. október 22-én.”

A tizenhárom Morava cigaretta és a négy cigarettás doboz is befejezte sorsát. A 67 dinár ellenértékén a miniszter elvtárs megihalt néhány liter bort.

Sörös Imrét időközben az újabb per végkimeneteleként már felakasztották és a temető rejtett részében a bokrok között, elhantolták. A hatvanas évek elején azonban az adminisztráció ismét ráébredt, hogy élete fonálának egy szála nincsen még elvarrva.

„BELÜGYMINISZTERIUM BÜNTETÉSVÉGREHAJTÁS ORSZÁGOS PARANCSNOKSÁGA

Igazgatási Osztály
9936/2/901/1963. BM. Bv.á
Katonai Bíróság vezetőjének!

Tárgy: Sörös Imre 466-052
(1932. Elek Katalin) ügye

B u d a p e s t

Értesítem Vezető elvtársat, hogy a tárgyban nevezett személy életfogyt. szabadságvesztését a Csolnoki Bv. Munkahelyen töltötte. Onnan 1956. VII. 12-én büntetésfélbeszakításra bocsátották, azóta büntetésének továbbtöltésére nem jelentkezett.

Kérem Vezető elvtársat, fenti számra hivatkozva közölje, hogy nem kapott-e azóta kegyelmet, vagy a büntetést más címen nem engedték-e el. Gondolok itt arra, hogy az ezidőben büntetésfélbeszakításra bocsátottak ügyét törvényességi óvással felülvizsgálták.

Nevezettet elsőfokon a Bp-i Hadbíróóság HB III. 0401 szám alatt 1953. I. 15-én ítélte el hűtlenség btt miatt, másodfokon a Bp. Katonai Felsőbíróóság B.I. 0049 sz. alatt 1953. III. 26, ugyancsak

hűtlenség btt miatt életfogyt. E büntetéséből felt. szabra 1968 [Valószínűleg elírás, helyesen 1963. kellene legyen] III. 26-án lehetett volna bocsátani.

Budapest, 1963. július 3.”

Jön a válasz, ezúttal csakugyan postafordultával.

„Értesítem, hogy Sörös Imre (1932. Elek Katalin) elítélt a bíróságon rendelkezésre álló bűnügyi iratok szerint kegyelmet nem kapott, büntetését nem szakították félbe és ügyét törvényességi óvással nem vizsgálták felül.

A fentiek szerint nevezettnek büntetését kellene töltenie.

Budapest, 1963. július 9.”

A sok otromba, emberileg bántó okmány olvasása után végre valami emberi dolog. De ehhez már semmi köze a Magyar Népköztársaság igazságügyi szerveinek.

„FŐVÁROSI BIRÓSÁG

Katonai Tanácsa

A Fővárosi Bíróság Katonai Tanácsa kérelmező hozzátartozója Sörös András kérelmére az 1990. évi XXVI. törvény 3. paragrafusára alapján a következőket

i g a z o l j a:

Sörös Imre (aki Temerin, 1932 október 22. született, anyja neve Elek Katalin) a Budapesti Hadbíróóság az 1953. évi január hó 15. napján kelt Hb. 0401/1953 számú, illetőleg a Katonai Felsőbíróóság, mint másodfokú bíróság, az 1953. év március hó 26. napján kelt jogerőre emelkedett B.I. 0049 számú ítéletével hűtlenség büntette miatt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte.

Ezt az elítélést az 1990. évi XXVI. törvény 1 paragrafusában írt rendelkezése folytán s e m m i s n e k kell tekinteni.

Büntetését 1952. év június hónap 28. napjától 1956. év július hónap 12. napjáig töltötte.

Kelt Budapesten, 1993. január 13.

Dr. Varga Béla hb.
százados, katonai bíró.”

Imre testvérbátyja tehát – nem sokkal halála előtt – kérte öcsésének rehabilitálását az első per következményeiből, s kérelme eredménnyel járt.

Imre további sorsa azonban nem ezen utólag kieszközölt kegyelmi aktus szerint alakult. De e bírósági döntés nyilván hozzájárult, hogy ma emléktáblája és tisztességes siremléke van a mártírok temetőjében.

ISMÉT HADBÍRÓSÁG ELŐTT

Életrajzának további alakulását döntően meghatározta ez az első, hamis vádakra épített, mesterségesen és szinte tudományos módszerekkel, a politikai rendszer szükségletei szerint kikonstruált bűnper. A második bűnperét, amelynek végén mégis kivégezték, alig másfél év választotta el az elsőtől.

Annak főtárgyalása előtt elmeorvosok is megvizsgálták. Mint az akkor vele együtt bevádolt tizenkét többi társa közül mindazokat, akikre a vád igazolása esetén a halálos ítélet is kiszabhatónak mutatkozott. A szakorvosok életrajzi adatokat is belefoglaltak jelentésükbe. Ebből kiemeljük az alábbiakat: „Sörös Imre terhelhet két ízben vizsgáltuk. [1957.] október 14-én és 24-én. Megadott véleményünk szerint ideggyengeség mutatható ki anélkül, hogy elmezavarra vagy elme gyöngeségre utaló jelek lennének. Édesapja él, édesanyja tüdővészben halt meg. Érettségizett. [Hol és mikor? Nem valószínű. – M. M.] Közgazdasági egyetemre akart menni, de nem vették fel, ezért vissza akart menni Jugoszláviába a rokonsághoz és ott akart egyetemre járni. Azonban Jugoszláviában nem fogadták be, visszaküldték. Emiatt hűtlenség vádjával börtönbe került, halálra ítélték. Százhusz napig volt a siralomházban. A börtönben lakatos szakmát tanult. A múlt évben szabadult. 1956 júniusában ítéletét megsemmisítették. Kiszabadult. Elektrolakatosként dolgozott. Nőtlen.” Az okmányt Nikodémusz József őrnagy orvosszakértő és dr. Kisszékhelyi Ödön százados orvosszakértő írta alá.

Bővelkednek életrajzi adatokban a második büntetőeljárás okmányok. A vizsgálati anyag között található egy ilyen tartalmú levél: „, A B.M. Bv. Parancsnokság 1956. VII. 12-én büntetés-

félbeszakításra elbocsátotta a Csolnoki Műhelyből. Nevezett azonban az ellenforradalom ideje alatt újabb bűncselekményt követett el, ezért elrendelte a megszakított büntetés tovább folytatását. Az ellenforradalom ideje alatt a csolnoki műhelyben nevezett összes büntetésvégrehajtási iratai megsemmisültek, ezért kérem a reá vonatkozó fenti számú ítéleti értesítőt és kiadványt pótlólag újból megküldeni.”

A vizsgálati eljárás során természetesen maga is közöl életrajzi adatokat, amelyekkel megerősíti a más forrásokból szerzett, életrajzára vonatkozó értesüléseinket. „1947-ben jöttünk Magyarországra. Apámat Jugoszláviában kommunista magatartása miatt internálták, üldözték, ezért jöttünk Magyarországra. Hivatalosan nem engedték, ezért 1952 július 1-jén Szegedre utaztam, ahol átléptem a magyar-jugoszláv határt. Elfogtak, kihallgattak, visszadobtak, önként jelentkeztem, mégis I. és II. fokon halálra ítélték.” Ezután jött az Elnöki Tanács kegyelme és lett a halálbüntetés helyett életfogytiglani börtön. Mielőtt azonban ez megtörtént volna, át kellett esnie egy, a kommunista rendszerekben igen gyakran alkalmazott borzalmon. Erről az első per okmányai nem szólnak, hanem ő maga tesz róla több helyen említést a második eljárás során. Százharmincegy napon át tartják a siralomházban – s nem százhuszig, mint a fentebb idézett okmányban állítják az elmeorvosok –, ami már magában is szörnyű, de két ízben is megjártsszák vele a kivégzésre való előkészületet. Kivezetik, mintha elérkezett volna a halálos ítélet végrehajtásának pillanata, majd mielőtt csakugyan felakasztanák, közlik vele, hogy tévedés történt, még nem fogják kivégezni. Nem azt mondják neki, hogy kegyelmet kapott, nem azt, hogy a végrehajtást elhalasztják, hanem csak azt, hogy még nem kell felakasztani, hogy a szerencsétlen elítélt tovább gyötrődjön. Ezért mondta Sörös Imre a második per főtárgyalásán az utolsó szó jogán: „Nem először állok itt. Harmadszor vagyok bíróság előtt, saját hibámon kívül. Korábban olyanért ítélték halálra, amiért tulajdonképpen három atyai pofon járt volna. Egyszerű proletárgyerek létemre »kulácfattyút« csináltak belőlem. 131 napig voltam a bitófa alatt halálraítélve, kétszer vittek ki tévedésből kivégzésre. Eltörték a bordáimat, kiveték a fogaimat (...) 25 éves vagyok, de még életemben egy emberi nap nem volt.”

A vizsgáló szervek által említett „megszakított büntetés további folytatása”, illetve erről szóló okmány nyilván csupán a vizsgálati szervek képzeletében létezett. Erről sehol többé nem esik említés. Talányos Imre beszédében a „harmadszor vagyok bíróság előtt” kifejezés.

Tény, hogy 1956 nyarán, nyomban a szabadulása után munkába áll a Déldunántúli Áramszolgáltató Vállalatnál, és ott dolgozik november elsejéig. Akkor hazamegy Szekszárdra. A városban éppen élelmiszergyűjtés folyik, a harcoló-éhező Budapestnek. Mos-tohája közléséből tudjuk, hogy a szekszárdi Ternyei László tanító szervezte az élelmiszer gyűjtését és ez a tanító kérte föl Imrét, hogy menjen föl a gyűjteménnyel Budapestre. November harmadikán értek föl, az élelmiszert leadták és az éjszakát Budapesten töltötték. Ez azon a napon történt, amikor a Szabad Kossuth Rádióban este nyolc órakor elhangzott a börtönéből szabadult Mindszenty József bíboros beszéde. Szinte tényként közli, hogy a forradalom győzött, bár megjegyzi, hogy Magyarország sorsa attól függ, garantálják-e a nagyhatalmak, hogy a Szovjetunió nem avatkozik be, s azt is megjegyzi, hogy az országban egyre növekszik a szovjet csapatok létszáma. Ezt a napot követően járt titokban Magyarországon Hruscsov, tudjuk meg Gosztonyi Péter: *A magyar Golgota* című könyvéből¹⁵. Gosztonyi idézi azt a beszélgetést is, amelyet Nagy Ferenc volt miniszterelnök New Yorkból folytatott november 3-án Tildy Zoltán volt államfővel Budapesten, a Nagy Imre kormány egyik államminiszterével. E beszélgetésből már egyértelműen érthető, hogy a szovjet csapatok ott vannak Budapesten, hiszen Nagy Ferenc Amerikából így beszél: „Zoltán, jönnek az oroszok! Hadd képviseljem... nem... szolgáljam New Yorkban ügyeteket.”¹⁶

Ilyen állapotban volt akkor a magyar felkelés. Ilyen helyzetben érkezik Budapestre a forradalmat élelmiszerral segítő szekszárdi küldöttség tagjaként Sörös Imre. Valóságos csoda lett volna, ha nem áll a forradalmárok közé.

Nem tudni, mi volt az eredeti szándék, de negyedikén, ha gondolt is volna rá, nem indulhattak vissza Szekszárdra, mert a szovjet hadsereg bekerítette Budapestet és lezárta a kivezető utakat. Az ENSZ biztonsági tanácsa aznap – szombaton – este megszakította,

és hétfőre halasztotta ülésének folytatását, amelyen a magyar helyzet szerepelt napirenden, de negyedikén hajnalban már elhangzott Nagy Imre sokat idézett, kétségbeesett rádiószózata: „Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke. Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen...” Tökölön negyedikére virradóra: „Éjféltajt Szerov tábornok, a KGB vezetője a tárgyalóteremben letartóztatja a magyar katonai küldöttséget.”¹⁷ Kezdődött az utolsó nagy összecsapás a felkelők és a megszállók között. Kimenetele nem volt kétséges. Négy évtized kellett ahhoz, hogy a mártírok vérén kicsírázott szabadságvirág meghozza termését. Ötvenhatban azonban kevesen voltak annyira optimisták, hogy szilárdan higgyék: érdemes ezért a majdani termésért meghalni. A kivételek közé tartoztak persze a mártírok.

Pongrácz Gergely, a felkelők egyik fegyveres vezetője nem emlékszik már pontosan, hol ismerkedett meg Imrével.¹⁸ Lehetségesnek tartja, hogy találkoztak a Corvin közben is. Azt a néhány napot, ami Ausztriába szökéséig, november hetedikéig eltelt, Imre kétségtelenül Budapesten töltötte. Mostohaanyjától tudjuk, hogy fegyver is volt a kezében. Ezt nyilatkozta: „Vadászta az ÁVÓ-sokat. Amikor elítélték, én is bementem a bíróságra, megengedték, hogy a folyosón beszéljek vele.”¹⁹ »Kisfiam! Talán csak nem tettél valami rosszat? Tán nem bántottál valakit?« Azt mondta, hogy nem, de aki a fegyvere csöve elé került, azt meglötte.” Tehát fegyveresen harcolt. Király Béla²⁰ tábornok, a frissen alakult nemzetőrség parancsnoka ugyan nem emlékszik, hogy találkozott volna Imrével Budapesten, sőt arra sem, hogy Bécsben, de kijelentette, az a pusztta tény, hogy Imre élelmiszer-küldeményt vitt Budapestre, már magában forradalmi tett volt. Ezt egyébként a bűnvádi eljárásban a bíróság is így minősítette. Ők ketten, ha találkoztak is, az legfeljebb Sörös számára lehetett emlékezetes, hiszen ő egy börtönéből szabadult szerencsétlen fiatalember volt, aki felvette a harcot, Király pedig egy tábornoki rangú forradalmár, a Nemzetőrség parancsnoka.

A mostohaanya közléséből megtudunk valamit az anya és a fia közötti viszonyról. Czudar Boris nem olyan asszony benyomását keltette, mint aki mézesházosan szokott beszélni. 1989-ben a váratlan találkozáskor adott nyilatkozatában mégis úgy idézi fel, hogy

kisfiamnak szólította az események lejátszódásakor már huszontödik évében járó legényt. Tehát élt közöttük anya-fiúi szeretet. Erre utal az is, hogy miután Imrét kicsapták az iskolából és az apja elől bujkált, a mostohaanyjával kapcsolatot tartott, az édesapjával pedig nem.

Imre lelki életére utalnak azok az információk, amelyeket 1989-ben szereztünk mostohaanyjától. Bevezetett a lakásukba és megmutatott néhány könyvet, amelyeket Imre, első elítéltetése után a börtönből küldött haza apjának, mostohatestvérének, Erzsébetnek és édes bátyjának, Andrásnak. A könyvekben ilyen ajánlások voltak olvashatók: „Bátyámnak. Öcsi.” „Apának, ajándékba. Imre.” Egyik könyvben találni valamit, ami rövid ötvenhatos szabadsága hónapjaiban, Ausztria és Magyarország közötti ingázása idején készült és véletlenül olyan könyvbe került, amelyet első raboskodása ideje alatt küldött haza a börtönből. Egy szentkép az, hátulján ezzel a szöveggel: „1956. December 20-21 emlékére: Zsuzsa. Hálás köszönettel bátyuskád: Imre”. A vádirat szerint Imre 1956. december 16-án Bécsből már másodízben tért vissza Magyarországra, ekkor hozta magával a Shilly nevű személytől, a Nagy Britannia bécsi nagykövetsége alkalmazottjától kapott rádió adó-vevőt. Huszonegyedikén tért vissza tizedmagával Bécsbe. Ekkor találkozhatott mostohatestvérel. Nem lehet már tudni, hol. A Zsuzsinak becézett lány könnyen elutazhatott Akarattyára, ahol Imre a rádió adó-vevőt elásta, de még Imre is hazamehetett Szekszárdra. A könyvek kétségtelesen a börtönből lettek küldve, tanúsítja mindegyikben a börtönparancsnok által pecsétnyomóval beleütött: ENGEDÉLYEZEM bejegyzés. A címükből következtethetünk tartalmukra, ami sokat elárul: Vidám sertésenyésztés, Magyar irodalomtörténet, Tolnai világtörténelem. Ez a legutóbbi rongyossá volt olvasva. Utolsó oldalán egy színes kép található: Martinovics Ignác lefejezése Budán. Anyjával együtt nézegettük a könyveket, olvastuk a bejegyzéseket. Amikor ennél a Martinovics-képnél kissé elidőztünk, megjegyezte: „Mindig ezeket a hősokeket olvasta.” Tudat alatt készült a vértanúságra.

Imre tehát annak bukása pillanatában állt a forradalom mellé. Nem volt más választása. A vizsgálati eljárás során is, és a főtár-

gyaláson is több ízben kijelentette, hogy mi volt a döntő tényező állásfoglalása kialakításában. Félt, hogy ismét börtönbe kerül. Vagy még rosszabb helyre. Azok után pedig, hogy már fegyvert is fogott, számára nem volt kétséges: ha visszatér a kommunista rendszer, neki nem lesz maradása Magyarországon. Többször kijelentette, nem egy forrásból értesítették, hogy az olyan politikai rovott múltú börtöntöltelékeket, mint amilyen ő, a szovjetek összefogdossák és viszik Szibériába. Amikor tehát kétségtelessé vált számára, hogy már nem csak a forradalom sorsa pecsételődött meg, hanem az ellenállást is letörték, elhatározta, hogy az áradattal ő is elhagyja az országot. November hetedik és nyolcadika közötti éjjel Mosonszentjánosnál lépte át a határt. A Klosterneuburgi táborba kerül, ahol nyomban a kivételezettek között találja magát. A táborban ugyanis – mint a periratok között egy helyen olvasható – parancsnoki minőségben ott találja egykori rabtársát, Bánfi Tibort és egy másik társát, Legott Tibort. Elég gyorsan a táborba látogató Nemzetközi Diákszövetség küldöttei elé kerül, és nyilatkozik szándékáról: Ausztráliába szeretne jutni, hogy ott végre beiratkozhasson az egyetemre. Kismartonból (Eisenstadt) menekültek szerelvényén Klosterneuburgba utazva útközben Várfalvi Lajossal és Legott Tiborral több részletet is megbeszélnek, mit, hogyan lehetne intézni. Az egyetem! Vágyai netovábbja! Emiatt került bitófa alá, a börtönbe. Most itt a lehetőség. Elmenni a világ legtávolabbi pontjára, ott tanulni, és valakivé válni. Kap is hozzá biztatást, de ő türelmetlen, Bécsbe utazik, hogy sűrűsége az útlevél és a vízum megszerzését. A beszélgetésekből megérti, hogy az ausztráliai úthoz pénz is kell, az pedig neki nincsen. Amíg az áramelosztónál dolgozott a havi bére nyolcszáz forint volt. Élete eddigi legjobb keresete. A hajóutat talán majd valamilyen nemzetközi segítség szervezet kifizeti, de mikor? Tájékozódnia kell, ezért megy Bécsbe. Ott találkozik többek között Pongrácz Gergellyel, de más szervezőkkel is, akik készülődnek a felkelés újbóli felszítására s megteszik az előkészületeket a Márciusban Újra Kezdjük, ismert néven a MUK megszervezésére.

Pongrácz Gergely a 2000 októberében folytatott beszélgetésünkör úgy emlékezett, hogy Sörös már ott volt a harcosai között is Budapesten. Valószínű, hogy ennek az ismeretségnek volt az ered-

ménye, hogy bizalmas, nem is csupán politikai, hanem emberi szolgálatokat is kér Imrétől. Nem lehet már kideríteni, ki mit ígért Imrének, s milyen indítékai voltak még neki magának, de annyi bizonyos, hogy testestől-lelkestől bekapcsolódik a MUK-mozgalmal s hamarosan veszélyes küldetést vállal. Visszamegy Magyarországra. A MUK megszervezéséhez nélkülözhetetlenek a hazai kapcsolatok is. Neki nem nagy eset okmányok nélkül átmenni a határon. A Várfalviék által működtetett Magyar Forradalmi Tanács megbízásából, alig háromheti ausztriai tartózkodás után, december elsején már indul is haza. Természetesen nem azzal a szándékkal, hogy ott maradjon, nem azért kockáztatott oly sokat, hogy hirtelen feladja a Nyugat ígéretén alapuló lehetőséget, az egyetemen való tanulást, hanem azzal a vállalt feladattal, hogy felderíti, hol vannak még ellenállók, tájékozódik a szovjet erőkről – feljegyezgeti a katonai járművek minőségét, jelzését, számát –, és Ausztriába való visszatérte után ezekről beszámol. És még valami. Várfalvi megígéri neki, hogy segítségére lesz az ausztráliai út lebonyolításában, de cserébe ő is kér szívességet. Várfalvi révén sok emberrel megismerkedett: Oltvári László, Buri István, Értékes József, Széchényi Pál, Jenőfi Nándor, Vicián László – valamennyien a forradalmárok közül valók és sokaknak maradtak otthon közeli hozzátartozóik: gyermekek, élettársak, szülők. Sokan szeretnék, ha Imre visszafelé jövet hozná magával mindazokat, akik futnának a már elfutottak után. Az ilyen szervezkedésnek híre megy azok között, akik érdeklődnek iránta. Tudomást szerez a szervezkedésről az a bizonyos Shilly nevű személy, a bécsi angol nagykövetség embere. Véletlenszerűen, hogy a negyvenes évek második felében, Belgrádban volt a szolgálati helye? Imre későbbi sorsában neki döntő szerep jut.

Végül is hárman térnek vissza Magyarországra illegálisan: Sörös, Széchényi Pál és Kerekes Gyula. Hetedikén már mennek is vissza Ausztriába, de már nem hárman, hanem egy egész csapat. A vádiratban az ügyész az alábbiakat nevezi meg: Kerekes Klára, Kerekes László, Széchényi Pálné valamint két gyermeke, Várfalvi Lajosné valamint három gyermeke, Oltvári Lászlóné, Értékes Józsefné, Buri Istvánné, Legott Tibor menyasszonya és Kerekes Gyula menyasszonya. Tizennégy személy. A sikeres vállalkozásnak

nem kis híre kelt a menekültek között. Sokan kérik Imrét, menjen újra vissza, és hozza az övéit is! De ismét találkozik a forradalom újraszervezőivel. Noha többen intik őket – többek között Király Béla –, hogy nincs értelme a szervezkedésnek, a szovjetek annyira rátelepedtek az országra, hogy minden hasonló kísérlet csak újabb magyar vérvesztéséget, újabb emberáldozatokat fog hozni a megmozdulás sikerének reménye nélkül, ők nem tudnak még leállni. Shilly is biztatja Imrét, de meg is bízta egy komoly feladattal. Rádió adó-vevőt kellene átvinni a felkelőkhöz, hogy kapcsolatban állhassanak velük. Van is egy háti, könnyű, mindössze hat kilós kiváló adó-vevő, azt át kellene vinni és elrejtetni, azután a felkelők majd birtokba veszik. A bírósági eljárás során egy szakértő ezt a később megtalált készüléket megvizsgálta és megállapította róla, hogy kapacitását tekintve olyan, hogy bármikor összeköttetést lehet vele teremteni a világ bármely pontján levő társsal.

Mindössze egyheti ausztriai tartózkodás után Imre újra visszaindul, hátán az adó-vevővel. Nem kis teljesítmény lehetett, amit véghezvitt. A teljesen megszállt országban a határtól eljutott vele Bala-tonakarattyára, s a településtől mindössze száz méterre, a Csajág felé vezető úton, egy villanypózna közelében elásta, jól becsomagolva, hogy a nedvesség ne árthasson neki. A vizsgálat során Imrét kivitték a helyszínre és megmutatta a helyét. A nyomozók így találták meg. Imrének erről a vállalkozásáról később a családtagok is értesültek, s e tény ismeretében nyilatkozta 1989-ben anyja lakonikusan, hogy „Kém volt az Imre”. A kijelentésnek egyértelműen rossz a felhangja, nem értendő bele az, hogy Imre a megszálló világhatalom ellen tett valamit, valami nagyot, életveszélyeset hazája és nemzete szabadsága érdekében. A mártírok sorsában talán az a legszomorúbb, hogy nem csupán életüket, hanem tisztességes hírüket is elveszik tőlük. Egyben persze ettől fognak utólag megdicsőülni. Amikor az idő helyrerázza a dolgokat. Ha valaha is helyrerázza.

Azután fölment Budapestre, összeszedte mindazokat, akiket tudott. Magával vitte Ausztriába Pongrácz Ernőt, annak feleségét és két gyermekét, továbbá Pongrácz Gergely menyasszonyát és egy Balogh Mária nevű barátnőjét, még két kisgyermeket, Sajnovics Györgynét és egy Zsigmond nevű zenészt. Mindezekhez Székes-

fehérváron csatlakozott egy Béla nevű fiatalember. Sörös tehát ezúttal tizenegy személyt vitt magával át Ausztriába. A vádirat szerint ezért a vállalkozásáért már volt, aki fizetett is neki, amit ő a főtárgyaláson nem is tagadott. Az egyetemi tanuláshoz gyűjtötte a rávalót.

Erről az útról nyilatkozott Pongrácz Gergely:

„Bécsben összejöttünk, egy társaság. A Corvin közből voltunk négyen, meg volt az Értékes, a Széchényi Pali, meg az Oltványi... Meg még ketten-hárman. Ez a társaság határozta el, hogy szervezzük a MUK-ot. Imre úgy keveredett közénk, hogy ő feljött Budapestre és ott maradt közöttünk. A Corvin közben. Ott, Bécsben megkértem, hogy hozza ki a bátyámat, mert én bármit is csinálok Nyugaton, a bátyámon fogják megbosszulni. Ernő bátyámon egyébként is lett volna mit megbosszulniuk. Megmondtam Imrének, hogy a bátyám hol lakik. Azt mondja Imre, én elmegyek oda, de nem fog hinni nekem. Azt fogja hinni, ÁVÓ-s vagyok. Mondom, Imre, adok neked két sort. Erre ő: Ha elkapnak a határon, én mindent letagadok, ki tudom magamat beszélni valahogy, de ha a két sort megtalálják nálam, akkor vége. Mondom, van egy megoldás. Mi kilencen voltunk testvérek. Szamosújváron. Amikor nőttünk fel, hát olyan jó vásott gyerekek voltunk. Elevenek. Emiatt úgy hívtak minket, hogy fajfiúk. Itt, Budapesten ezt mi tudtuk, és senki más. Mondom neki, menj el a bátyámhoz és mondd azt, hogy a fajfiúk egyike küldött. Becsöngetett és a bátyám anyósa nyitott ajtót. És Pongrácz Ernőt kereste. Kérem, nincs itthon! Ki keresi? S mondja, hogy a fajfiúk közül az egyik. Erre megszólal a bátyám: Jöjjön be! Ez lehetett négy óra felé, délután. Este hétkor indultak Ausztriába. Az anyósa ottmaradt. Tizenegykor éjjel körülfogták az egész házat, és úgy keresték a bátyámat. Aznap éjjel. Az utolsó pillanatban hozta ki őket Imre.”

Pongrácz Gergely nyilatkozata szemlélteti, hogy Imrének nem is volt egyszerű összeszednie a menekülésre készülőket. Számtalan emberrel kellett kapcsolatot teremtenie, s minél többel, annál nagyobb volt a lebukás veszélye. A negyedik útja során ez meg is történt, amiért az életével fizetett.

Második útjáról visszatérően a Promenad kávéházban találkozott

ismét Shillyval, a brit nagykövetség emberével – a periratok nem árulják el, mi volt a beosztása, de eléggé nyilvánvaló, hogy a követ-ségi titkosszolgálat embere lehetett – és beszámolt neki az út eredményéről, már ami a rádió adó-vevő dolgát illeti. Az elásott készülék helyrajzát is átadta neki. Shilly nagyon elégedett lehetett, mert további tervekkel rukkolt elő, aminek lényege – a vádirat szerint –, hogy Imre építsen ki egy hálózatot. Nem tudni, csakugyan így volt-e, mert erről, a későbbiekben kevés szó esik.

Harmadik útja Magyarországra december 28-án kezdődött. Gyakorlatilag tehát járt-kelt át a határon. Elintézte Magyarországon, amit vállalt, visszament Ausztriába, ott elszámolt az útjával, előkészült a következőre és fordult vissza. Ezúttal hosszú körutat tett annak érdekében, hogy kapcsolatba lépjen a feltételezett felkelőkkel a Bakonyban. Körülményes és veszélyes útján Budapestről többed-magával, sokak segítségével elutazott Zircre, fogatos szánkót, útvezetőt fogadott s bebarangolta a Bakonyt. Zircről gyalog elment Nagyesztergárra, ott egy vasutas éjjeli szállást és enni adott neki, gyalog tovább ment Dudar községbe, onnan lovasszánkón Várpalotára. Útközben mindenütt felkelők iránt érdeklődött, de sehol sem találkozott velük, még hírüket is alig hallotta. Csupán annyit említ a vádirat, hogy egy birtokon egy asszony közölte: három héttel korábban csakugyan látott felkelőket. Január másodikán vagy harmadikán újabb körutat tesz, jórészt gyalog bejárja Bakonyszombathely és Réde környékét, majd fogatos kocsin elmegy Lesaljára, Nagyhajmásra, Kishajmásra, Csesznekre, vissza Bakonyszombathelyre, majd vonaton Budapestre. A vizsgálat során egy tanú arról nyilatkozott, hogyan szándékozott ismét Ausztriába jutni. Azt hallotta tőle a tanú, hogy Kapuvárig megy vonattal, onnan Kőszegig autóval, majd gyalog át a határon. Nem kis teljesítmény volt, amit vállalt! Alaposan utánajárt, hogy teljesítse, de a felkelőkkel semmiféle kapcsolatot nem tudott teremteni. Nem rajta múltott. A vádirat azt tartalmazza, hogy negyedik útja január végére esett, amikor a határőrség letartóztatta. Valószínű, hogy nem így volt, mert a mostohája is, és a vádiratban szereplő egyéb adatok is azt igazolják, hogy a Kelenföldi pályaudvarról újabb körútra akart indulni január 31-én és ekkor, ott tartóztatták le. Várták lesben. Nagy csapat fegyveres lerohanta és lefogta.

Ebből arra következtethetünk, hogy üldözői sok mindent tudtak róla, de ezt nem árulták el neki, csak jóval később. Ő maga pedig még a már alaposabb kihallgatások kezdetén sem beszélt igazi tevékenységéről.

Legelső intézkedésként tiltott határátlépésért háromhavi elzárásra ítélte a szekszárdi bíróság. Ez volt az az eljárás, amelynek során még módja volt anyjának is beszélnie vele. Nyilvánvaló, hogy a hatóság ezt csupán azért tette, hogy e három hónap alatt újabb vádak igazolására adatokat gyűjtsön ellene. Nem is lehetett nehéz. Benne volt már a nyomozók hálójában, hiába hallgatta el tevékenységének nagy részét, szinte minden kiderült.

Az adatokat gyűjtötték ellene, ő meg eleinte talán nem is egészen gyanútlanul, várta a büntetés leteltét. Szabadulása előtti napon azonban az újabb adatok ismeretében kéthavi vizsgálati fogságot rendelnek el ellene. Ekkor már tudhatta, hogy nagy bajban van, de még mindig nem beszélt a tevékenységéről. Az eljárás előrehaladtával egyre súlyosabb vádak merülnek fel ellene. A jegyzőkönyvekből sehol nem derül ki olyasféle fordulat, hogy ő hirtelen megtört és mindent bevallott, azt is, amit a nyomozók nem tudnak. A kétségtelenül bebizonyított tényeket azonban nem tagadta, amilyen például a rádió adó-vevő ügye. Amikor minden kiderült erről, akkor a helyszínen megmutatta, hol ásta el. Valószínű lehet, hogy a nyomozó és vizsgáló szervek rákérdeztek, miért nem vallotta be őszintén, amivel terhelik. Ekkor írtak vele egy hosszú, kimerítő vallomást, amiben erre a kérdésre is válaszolt. Előbb közli, hogy az embereket kezdetben szívességből és minden ellenszolgáltatás nélkül vitte át a határon, később azonban, amikor fölfogta, hogy Ausztráliában pénzre lesz szüksége, ha egyetemre akar menni, akkor pénzt kért a szolgálatért. A részletes beismerő vallomás elmaradását pedig így indokolta az 1957. június elsejei kihallgatásán: „...féltem a következményektől, és attól, hogy amennyit elmondok, nem hiszik el, hogy annyit csináltam”. Nem csekély lehetett, amit csinált. Itt található egy személyleírás is róla a jegyzőkönyvben, amit az egyik tanú adott róla, aki felismerte benne azt a tanú által Acél Ferenc néven ismert személyt, aki a felkelők iránt nála érdeklődött. Szerinte az Acél, alias Sörös nevű személy „170 cm magas, szőke, haját hátrafésüli, kissé hullámos hajú, bőbeszédű, közlékeny”.

A vizsgálat 1957 nyarán befejeződött, elkészült a vádirat és a Budapesti Katonai Bíróság az év augusztusának 23-án előkészítő ülést tartott. Elfogadta a vádiratot és elrendelte a főtárgyalás kitézését, valamint a letartóztatás fenntartását. A vádirat tizenhárom személyt terhel. Ezek: I. rendű vádlott Renner Péter, II. r. Sörös Imre, III. r. Czajlik Péter, IV. r. Erdélyi Tibor, V. r. Zsigmond László, VI. r. Murányi Levente, VII. r. Justus László, VIII. r. Sebők Géza, IX. r. ? , X. r. Fenyőfalvi Antal, XI. r. Lajtai Károly, XII. r. dr. Ulai Gyula és XIII. r. Dulánka Pál. Természetesnek tekinthető, hogy egy olyan rendszerben, hogy ne mondjuk: rezsimben, mint amilyenben ez az eljárás lezajlott, szigorúan titkosnak minősítsék az egész ügyet, zárt tárgyalást rendeljenek el. Ez a bíróság részéről meg is történt. A történészek tudják, mit jelent a 00 jelzésű perirat ebben a korban. Ez volt a titkosan kezelt okmányok jelzése. A Renner Péter, Sörös Imre és társaik peranyaga a II 0076/1957 jelzést viseli. Rá is van gépelve az ügyiratra: Szigorúan titkos.

A vádirat a Sörös elleni vádrészt természetesen azzal vezeti be, hogy büntetett előéletű: „Sörös Imre, aki már hűtlenség büntette miatt halálra volt ítélve...” Nem számít, hogy nem volt cselekmény, hogy a hasonló „hűtlenségi” ügyek tömkelegét újratárgyalták, s a volt elítéltek nagy részét felmentették. Éppen elég az ügyészi bevezető ahhoz, hogy erősen csökkenjen a vádlott esélye enyhe elbírálásra. A folytatásban az élelmiszersegély Budapestre szállítását is rosszállólag teszi szóvá az ügyész: „November 3-án a felkelők részére gyűjtött élelmiszer-szállítmánnyal Budapestre jött. Budapesten a népi demokratikus rendszer ellen érzett gyűlölete miatt bekapcsolódott az ellenforradalmi tevékenységbe.” Megfigyelhető, hogyan szánkázta át az ügyész a „felkelők” támogatásától a „gyűlölettől” vezérelt ellenforradalmi tevékenységbe”. Holott azokban a napokban élelmiszert szállítani az éhezőknek Budapestre ösztönözti nemes vállalkozás volt, amiben egyetértett mindenki és minden szervezet. A lapok tele voltak erről szóló hírekkel. Csak egyetlen egyet had idézzünk a sok-sok közül. A Szabad Nép, a Magyar Dolgozók Pártjának központi lapja – vagyis a kommunista párté – közli az MTI-hírt az október 29-i számban az alábbi cím alatt: A győri munkástanács élelmiszert küldött a fővárosnak. A hír maga

pedig így szól: „Az Élelmiszeripari Minisztérium jelenti: a győri munkástanács a kelenföldi Tejipari Vállalathoz a budapesti dolgozók megsegítésére három teherautóval 7500 liter tejet és 400 kg kenyeret küldött. A szállítmány vasárnap délután rendben megérkezett. A szállítmány vezetője elmondta, hogy a győri munkástanács két vagon sajtot, egy vagon lisztet, két vagon káposztát és egy vagon sárgarépát is útnak indított Budapestre. A győri dolgozóknak és a munkástanácsnak a gyors intézkedésért ezúton mondunk köszönetet.” Mondhatnánk, állami érdek a főváros lakosságának ellátása. Hogy miért, arra rávilágíthatunk a lapnak ugyanabban a számában megjelent, Vasárnapi képek a budapesti utcáról cím alatt megjelent cikkből kiemelt mondatokkal: „Az üzletek előtt hosszú sorok állnak. Sok helyütt kötéllel, spárgával igazítják a sorokat. Egy Közért üzlettől a szomszédos ház lépcsőházába, a III. emeletig kanyarodnak fel a vásárlók.” Napokon át tartott már a zűrzavar, kiürültek az élelmiszerraktárak, amelyek nem is voltak akkoriban soha tele, éhezett a főváros. A vidékiek szolidaritása az ország szabadságáért küzdő budapestiekkel úgy is megnyilvánult, hogy táplálták őket. Aki ebben segédkezett, az maga is forradalmi cselekedetet folytatott. Mindezek ellenére, ha a szovjet tankok árnyékában visszaállított rendszer számára éppen szükségessé vált, az élelmiszergyűjtőket el is lehetett marasztalni.

November elseje óta azonban nem az volt már a legnagyobb baja a forradalomnak, hogy a főváros éhezett. November elsején Kádár János és Münnich Ferenc ismeretlen helyre távoznak. Titokban kiegészznek a szovjet vezetéssel a forradalmi megmozdulás visszafordításáról. Hruscsov ekkoriban már Titónál kanosszázik Brioni szigetén, kéri egyetértését a beavatkozásra. November harmadikai visszaemlékezéseiről feljegyzi: „Már este volt, amikor megérkezünk Moszkvába. Az elnökség tagjai üdvözöltek bennünket a repülőtéren. Azonnal a Kremlbe hajtottunk. Utasítottuk Konyevet, hogy indítsa el csapatait.”²¹ Persze nem az élelmiszer-szállítmány Budapestre vitele képezte a vádirat legfontosabb részét. Az ilyesmi szinte csak a gyász színét adta meg, eleve a bizonyosra vehetően halálbüntetéssel járó bűnper vádiratához. A vád igazán komoly bűntetéssel fenyegető része az embercsempészésnek minősített résznel

kezdődött. Maga az embercsempészás pedig dehogy is volt az, aminek a vádirat minősítette. Negyedikén a szolnoki rádió az ungvárral egyidőben sugározta a Sándor László nevezetű személy által olvasott szöveget, hogy megalakult a Munkás Paraszt Kormány Kádár vezetésével.²² A szolnoki kaszárnyában, szovjet egységektől mozgatva és védelmezve telepítették vissza az idegen uralmat az országba. Megindult hát a menekültek áradata nyugat felé. Ebbe kapcsolódott be Sörös Imre. És ennek a menekülthullámnak az utóregzéseiként könyveljük el a még hónapokon át tartó, kisebb méretű, majd szórványossá váló menekülést, ami a határ teljes lezárásakor, annak elaknásítása után sem szűnt meg, s tartott a nyolcvanas évek végén bekövetkezett fordulatig.

De még az embercsempészás sem képezte a legsúlyosabb vádat. Hanem az „ellenforradalmi, a népi demokratikus kormány elleni szervezkedés”! Keresni a fegyveres ellenállókka a kapcsolatot, rádió adó-vevőt csempészni az országba, kémlelni a Magyarország területén mozgó szovjet egységek járműveit, felírni a számukat, jelzésüket. Ilyen váddal terhelni valakit, arra rábizonyítani, amit csak lehet. Kiszabni rá a legsúlyosabb büntetést, és azt végrehajtani rajta, hogy ország-világ előtt bizonyítani lehessen, a nemzetközi kapitalizmus hogyan ássa alá a munkás-paraszt kormánynak a népi demokrácia konszolidálásra irányuló tevékenységét...

Imre és védője, dr. Gál Dezső, szekszárdi ügyvéd előtt az első pillanattól kezdve világos volt, hogy az ügyész és a bíró a vádnak ezekből a tételeiből fonják Imre és két vádlottára nyaka köré az akasztókötelet, s a többieket is emiatt fogják hosszabb-rövidebb börtönbüntetésre ítélni. (Ha már említettük a védő nevét, tegyük hozzá, hogy az előkészítő tárgyaláson a katonai ügyész Keresztes István százados volt, a katonai bíróság tanácselnöke Jancsó János hadbíró százados. Ez az eljáró szerv tartotta a Budapesti Katonai Bíróság előkészítő ülését 1957. augusztus 23-án, elfogadta a vádiratot, elrendelte a tárgyalás kitűzését, valamint a letartóztatásban levő vádlottak további fogvatartását. A tárgyalást október 14-ére tűzték ki délelőtt 9 órára a II. kerületi Fő utca 70. sz. alatti épület I/165. számú termében. A másodfokú tárgyalást február 3-án tartják, azon születik a jogerős ítélet. Ugyanabban az épületben kezdődik két nappal

később, február 5-én Nagy Imre és társainak a bűnpere.²³ Összefoglalva a vádpontokat, Sörös Imrét a fennálló rend elleni szervezkedés büntetével, hűtlenséggel, több rendbeli tiltott határátlépéssel és tiltott határátlépéshez segítségnyújtással – ez alatt értendő az a tette, hogy menekülők sokaságát vezette át a határon – vádolta az ügyész. A vád szerint mintegy hatvan személy átszöktetésében segédkezett. Rejtély, miért szól az ügyész hat rendbeli tiltott határátlépésről, ha – ugyancsak a vádiratban – az olvasható, hogy Ausztriából négyszer tért vissza. Talán csak nem rótták ismét terhére az 1952-es ügyet is? A szervezkedésben a legsúlyosabb cselekmény a rádió adó-vevő behozatala volt, valamint az a vállalt cselekedete, hogy a Bakony területén kereste az összeköttetést a felkelőkkel. A vádirat is leszögezi egyébként, hogy ez a keresés nem hozott semmilyen eredményt. Súlyosnak minősült az is, hogy ausztriai tartózkodása idején kapcsolatban állt a Magyar Forradalmi Tanáccsal, amelynek tagjai voltak: Várfalvi Lajos, Legott Tibor, Oltvári László, Buri István, Értékes József, Széchényi Pál, Jenőfi Nándor, valamint Vicián László. A csoporton keresztül került kapcsolatba „az angol követség beosztottjával, Shillyval is”. Az akkori fogalmak szerint ez mind főbenjáró bűnnek minősült, amint majd az ítélet indoklásakor a dokumentumokból láthatjuk. Shillyről a vádirat egy helyen leszögezi: „A Magyar Forradalmi Bizottság szorosán együttműködött egy Shilly nevű, hírszerző tevékenységgel foglalkozó, magyarul jól beszélő, a bécsi angol követségen szolgálatot teljesítő tisztviselővel.” Ezek szerint tehát Shilly valamilyen kémfőnöknek minősült. Valószínűsíthető, hogy Sörössel magyarul értekezett, mert a peranyagból kiderül ugyan, hogy Sörös a magyaron kívül beszélt más nyelveket, így a szerbet és az oroszot, az angolt azonban nem említik az okmányok.

A vád szerint Sörös a tizenhárom tagú vádlottcsoportban vezéri tevékenységet folytatott az elsőrendű vádlott Renner Péterrel együtt.²⁴ Ez a szerepe úgy tapadhatott rá, hogy a határon való ide-oda járkáláskor ő volt a leginkább magabiztos, irányította a többieket, ki merre tartson, ki hova menjen, a felkelők felkutatása során ő adott javaslatot, hogyan utazzanak a Bakony közelébe. Az eljárás során Sörös csupán a rádió behozatala miatt vallotta magát bűnös-

nek. A főtárgyaláson a kihallgatásakor még ezt sem mondja, csupán azt jelenti ki, hogy: „Abban érzem magam bűnösnek, hogy embereket kicsempésztem az országból.”

Kétségtelen, hogy korábbi elítéltetése súlyosan esett a latba. Vádlottársai közül némelyeknek a pusztai származása minősült súlyosbító körülménynek. Imrének szintén terhére rótták a származását, de nem ebben, hanem a korábbi bűnperben. Az volt a baj, hogy jugoszláv származású volt és „kulák fattyú”. Vajon miért lett a földnélküli, Jugoszláviából menekült családból kulák? Kiderült már a vádirat rá vonatkozó részének első mondataiból: „Sörös Imre p.e. szegényparaszt családból származik. Ezenkívül édesapja, mint kőműves szokott dolgozni. A felszabadulás után 13 hold juttatott földet kapott, melyen jelenleg egyénileg gazdálkodik.” Ez bizony azt jelentette, hogy Sörös András ellenállt a magyarországi nagy szövetkeztetés addig lezajlott kegyetlen kényszerítéseinek, s ezzel ráragadt a kulák minősítés, amit – mint a korábbi társadalmi rendben a nemesi rangot – a fia is örökölt, de a nemességtől eltérően nem csupán az elsőszülött fiúgyermek, hanem az ivadékok mindegyike. Így lettek ők mindannyian kulák fattyak.

A bíróság 1957. október 31-én 14 órakor hirdetett első fokon ítéletet. Sörös Imre II. rendű vádlottat a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésének büntette, közhivatalnoki állás felhasználásával elkövetett hűtlenség, devizagazdálkodásra vonatkozó törvény megsértése, hatrendbeli tiltott határátlépés, valamint háromrendbeli csoportos határátlépés miatt halálra ítélte. A közhivatalnoki állás felhasználása alatt azt kell érteni, hogy a felkelők felkutatása során tett utazásain felhasználta vádlottársa egyikének a MÁV-nál betöltött beosztását.

Az ítélet indoklásának VIII. pontjából érteni meg, miért e legsúlyosabb büntetés. „Az ellenforradalmi bűncselekmények általában a legjelentékenyebb társadalmi veszélyességűek valamennyi bűncselekmény között. A jelen ügyben megállapított cselekmények veszélyessége azonban ezen átlagos veszélyességen túlmenően is messze kiemelkedő. Kiemelkedő egyrészt azért, mert ezen cselekmények oly időben lettek elkövetve, amikor a hazai és a nemzetközi reakció mindent elkövetett, hogy az ellenforradalom leverése után a népi

demokratikus államrend konszolidálási folyamatát megghiúsítsa, amikor a »márciusban újrakezdjük« jelszóval készültek az ellenforradalmárok újabb fegyveres akció kirobantására, másrészt kiemelkedő azért, mert ez a szervezkedés 1956. októberi ellenforradalom külföldre szökött hírhedt vezéralakjainak, elsősorban az imperialista körök által pénzelt Király Bélának irányítása alatt állt és belső ellenségeink fegyverekkel történő ellátását célba vette. A vádlottak túlnyomó többsége elszánt ellensége a népi demokratikus államrendnek. A vámőr ezredes családból származó III. r. vádlott, a csendőr tiszthelyettes származású V. r. vádlott – aki háborús büntetért már büntetve volt –, egy volt tőkés VIII. r. vádlott éppen úgy élesen szembenállt a munkás-paraszt hatalommal, mint a hűtlenség büntette miatt egyszer már jogerősen halálra ítélt II. r. vádlott, vagy a Corvin-köztől Király Béláig a legkülönbözőbb ellenforradalmi csoportokba tevékenykedő I. r. vádlott.” Eltekintve az elég sok, értelemzavaró helyesírási és mondattani hibától, itt érteni meg, hogy a vádlottak miért vannak útjában a rezsimnek. A vádlottak minden áron való likvidálása szándékának a kegyelmi eljárás folyamán a bíróság részéről ennél sokkal kegyetlenebb – határozottan embertelen – megnyilvánulására akadunk majd.

Az ítélet kihirdetése után természetesen a vádlottak fellebbeztek. Az országban uralkodó hangulatból tudhatták ugyan, hogy nem sok az esélyük az enyhítésre, de nem tehetek mást. A véres megtorlások folyamatban voltak. Kádár János május 9-én W. Gomulka, lengyel pártvezér budapesti látogatásán még kijelenti, hogy a Nagy Imre-kérdést vértelenül kívánja megoldani, jó egy hónap múlva mégis kivégzik a miniszterelnököt Gimes Miklóssal és Maléter Pállal együtt.²⁵ Az után, hogy a halálos ítélet jogerőre emelkedett, Imre védője – ezúttal már dr. Németh Imre (budai) ügyvéd szerepel védőként, mégpedig a budai megjegyzés a pecsétnyomóján is az itt idézett módon szerepel, zárójelben – kegyelemért folyamodott a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsához. Az ügyvéd által, Imre nevében, egyes szám első személyben írott fogalmazványban olvashatjuk, hogy: „1952-ben, mert adatok voltak rá, hogy szüleimmal együtt Jugoszláviából kerültünk Magyarországra, vád alá helyeztek hűtlenség büntette miatt.” Itt tehát azt állítja, hogy csupán a jugo-

szláviai származása miatt lett először halálra ítéelve. Elmondja még, hogy akkori büntetésének idején a Legfelsőbb Ügyészség felülvizsgáló bizottsága helyezte szabadlábra, és ekkor kegyelemben részesült. Tagadja, hogy katonai titok vagy a magyar állam más fontos érdekeit érintő titok kikémlelésére vállalkozott volna. Valójában ez az álláspontja csakugyan helytálló, hiszen ő, ha katonai adatokat szolgáltatott volna ki, azok nem a magyar állam érdekeit sértették volna, hanem a megszálló hatóságét, a Szovjetunióét. De hát ezt a bíróság is tudta. Ez volt az igazi baj vele: a Szovjetunió érdekei ellen cselekedett.

A fellebbezés tehát megtörtént, a fellebviteli szerv azonban nem nyehített, hanem súlyosbított az ítéleteken.

Az igazságügyi – nem írható, hogy igazságszolgáltató! – szervek következő okmánya betű szerint van idézve.

„Magyar Népköztársaság Szigorúan titkos! Készült: 2 példányban
Legfelsőbb Bírósága 1 pld: 1 lap

Katf. KT. 003/1958

1. sz. Bpesti Kat. Bir.

2. sz. irattár

Sfsz: 28

1 sz. pld

Katonai Bíróság

Budapest

Tárgy: Renner Péter és társai bűnügye.

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés büntette és más bűncselekmények miatt **R e n n e r P é t e r** és társai ellen indított bűnügyben a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának különtanácsa 1958. február hó 3-án hozott fenti számú másodfokú ítéletével

Renner Péter I. r.

Sörös Imre II. r. és

Zsigmond László V. r.

vádlottakat jogerősen halálra ítélte.

A legfelsőbb Bíróság Katonai kollégiumának különtanácsa fenti vádlottakat kegyelemre nem ajánlotta és ezért az 1957:34 trv. 21.

paragrafusa értelmében Renner Péter, Sörös Imre és Zsigmond László vádlottak vonatkozásában a halálbüntetés végrehajtása iránt haladéktalanul intézkedjék.

A Legfelsőbb Bíróság ítéletének egy példányát csatoltan leadom.

A halálbüntetés végrehajtását a Legfelsőbb Bíróságnak és az Igazságügyminisztérium Katonai Főosztályának jelentsse.

Melléklet: 1 db.

Budapest, 1958. február 4.

Dr. Ledényi Ferenc hb. ezds.
a különtanács elnöke”

A különtanács, mint a jogerős ítélet meghozatalára felhatalmazott szerv tehát dönthetett a kegyelem kérdésében is. Egyszerűen nem méltatta az elítélteket arra, hogy kegyelmi kérvényüket az arra hivatott állami szerv mérlegelhesse. Valami hasonlót már korábban is leírtak az eljárás során. Az elsőfokú bíróság ugyanis az ítélet indoklásában az alábbiakat is megállapította: „Sörös Imre II. r. vádlottnál súlyosbító körülményként értékelte büntetett előéletét, a többszörös halmazatot és a csoportos tiltott határátlépések előmozdításánál a kiszöktetett személyek nagy számát. Enyhítő körülményt nem észlelt.” (Idézet az elsőfokú ítélet 29. oldaláról.)

Dermesztő ez a ridegség. Szinte érezni belőle, hogy a bíróság buzgón keresi az indokokat, hogy halálra ítélhessen egy huszonöt éves, tehetséges, buzgó, magát képezni akaró fiatalembert.²⁶ Aki elhagyta szülőföldjét, hogy megmeneküljön a kisebbségi sorssal együtt járó megaláztatásoktól; akiből kirobbant az igazságérzete és tiltakozott a proletárdiktatúra igazságtalanságai ellen; aki, hogy egyetemre járhasson visszaszökött az anyaországból szülőföldjére, úgy mérve fel, hogy akár még a kisebbségi sorsot is vállalnia kell, de egyetemi végzettséget akar szerezni; aki kiállta az akasztási próbát a bitófa alatt, kiszabadult a börtönből, s első önállóan vállalt cselekedete az volt, hogy élelmiszert vitt a szabadságáért küzdő magyar főváros lakosságának – abban a rezsimben, az az igazságszolgáltatás, ennek a fiatalemberek nem tudott enyhítő körülményt találni.

A periratok ismeretében leszögezhető, hogy az egész eljárás során Sörös Imre soha nem alázkodott meg nyomorgatói előtt, nem

veszítette el emberi méltóságát, nem árulkodott társaira, nem vállalt semmi tisztességtelent annak reményében, hogy megmentheti életét. Azt hiszem, nyugodtan leírhatjuk: bátor volt mindvégig. Hős. Ezért lett belőle mártír. Volt annyira tisztafejú, hogy fel tudta mérni: szinte reménytelenül küzd a nálánál aránytalanul erősebbel, az akkori Magyarország igazságszolgáltatónak csúfolt intézményével, ennek ellenére végigküzdötte a csatát.

És vesztett.

Intim jellemzésére, gyermekkori tapasztalataira utalva idézhetjük Mészáros Károly, Temerinben élő, vele egykorú anyai unokatestvére minősítését:

„Ha volt kenyér, akkor ettek. Anyjuk, ugye nem volt, az apjuk meg börtönben. Nagyon keserű volt az életük. Én együtt jártam vele elemibe Boldogasszonyfalván. Egymás mellett ültünk, sokat láttam a sorsából. Harsányi László volt a tanítónk, ott lakott az iskolában. Sokat figyelmeztette Imrét, mert ő virgonc, csintalan gyerek volt. Arrogáns természetű, a nálánál erősebbekkel is szembefordult, de velem soha. Semmilyen szeretetben nem volt része, hozzám, mint rokonhoz erősen vonzódott. A feje jó volt, a leckét általában ott az iskolában csináltuk meg, mert a tanyára kiérve arra nem volt idő, sem alkalom. Én sem voltam rossz tanuló, de Imre talán még nálam is jobb volt.”

Idézet a mostohaanyjával 1989-ben folytatott beszélgetés jegyzeteiből: „Amikor kiszabadult a börtönből, hazament Szekszárdra és készítettett magáról egy arcképet. Saját ruhája még nem volt, úgy kért kölcsön egy zakót, hogy ne rabruhában álljon a felvevőgép elé. Zakót még csak kapott, de a rabruhához tartozó ing helyett nem tudott másikat szerezni”.

Az eredeti felvételen látszik is a rabing. Hogyan is gondolhatta volna Imre, hogy ez lesz az a fénykép, amelyet nevelőanyja 1958 őszén elküld majd öregapjának Temerinbe, ezzel a szöveggel: „Tisztelt nagyapa. Elküldöm ezt a szerencsétlen gyereket magukhó is. Úgy csináltattam egy igazolvány képjirül, ezért csak ijen sikertelen, de azért fogadja úgy, mintha élve menne. Meghalt 1958. II. hó 5-ik napján. Áldás porára. Mán régebben akartam küldeni, csak most jutott rá, mert a nyáron sok volt a dolgom.”²⁷

Az eredeti felvételen eléggé jól kivehető, hogy a jobb fülén valami vastagodás van. Nevelőanyja erre megjegyezte: „Nem volt verekedős természetű, de ha összeveszett, akkor nagyon. Ez a vastagodás attól van, hogy az egyik verekedő társa itt erősen megharapta.” Szomorúan kérdezhetjük, milyen volt az a társadalmi rendszer, amely egy jószándékú, küzdeni akaró és küzdeni tudó tehetséges fiatalember adottságaiban csak azt látta, hogy ki kell végezni. Kivégezni, megsemmisíteni még a nyomait is.

„Budapesti Katonai Bíróság
B. II. 0076/1957. Szám

Ítélet végrehajtási jegyzőkönyv

Készült a Budapesti Országos Börtön udvarán Sörös Imre polgári egyén jogerősen elítélt halálbüntetésének kötél általi végrehajtásáról Budapesten, 1958. évi február hó 5-én.

J e l e n v a n n a k:

Dr. Gáspár Gyula hb. örgy.
A tanács elnöke.

Sörös Imre polgári egyén
elítélt.

Dr. Bácsi Imre hbj fhdgy.
Jegyzőkönyvvezető.

Ítéletvégrehajtók.
Dr. Póczik József örgy.
Katonai ügyész.

Dr. Szabó Ernő orv. örgy.
Dr. Radó Sándor orv.
Szakértők.

A tanács elnöke: az elővezetett Sörös Imre elítéltet személyi adataira vonatkozólag kikérdezi.

Sörös Imre elítélt: 1932. október 27-én Temerin községben születtem, anyám: Elek Katalin, apám: Sörös András, géplakatos polgári foglalkozású vagyok, Szekszárd, Szőlőhegy, 411. szám alatt laktam.

A tanács elnöke: Közli az elítélttel a jogerős ítéletet és azt, hogy a

Legfelsőbb Katonai Bíróság Kollégiumának Különytanácsa kegyelemre méltónak nem találta és az előterjesztett kegyelmi kérelmet a Népköztársaság Elnöki Tanácsához nem terjesztette fel, majd elítéltet 7 óra 42 perckor átadja az ítéletvégrehajtóknak, akik az orvosok jelenlétében az ítéletet végrehajtják.

Orvosok: 1958. Február hó 5-én 7 óra 55 perckor jelentik a halál beálltát.

A tanács elnöke: megállapítja, hogy az ítéletet törvényes keretek között végrehajtották.

Bácsi Imre fhdgy [s.k.]
Jegyzőkönyvvezető.

Kmft.

Gáspár Gyula [s.k.]
a tanács elnöke”

Nem tudni, mikor állhatott előző két ízben az akasztófa alatt, amikor „tévedésből” vitték akasztani, de attól számítva a kivégzéséig nem telhetett el négy-öt évnél több. Ezúttal már nem csupán rémisztgették, hanem végre is hajtották rajta az akasztást. Elmondhatta a Teremtőjével: Éli, Éli, lámmá sábáktáni.²⁸ Mert úgy tűnt, elhagyta az Isten. Holott itt, az akasztófán magasztosult fel Temerin árva szülötte. Nem akart ő sem hős, sem mártír lenni, de vállalta a rá mért sorsot, és elviselte. Nemhiába nézgette Martinovics Ignác lefejezésének képét a lexikonban.

A periratok között nincsen arra vonatkozó dokumentum, hogyan vitték ki a tetemet a 301-es parcellára, ahol Sörös Imre emlékére ma kopjafa áll. A hozzátartozói próbálkoztak hozzájutni Imre földi maradványaihoz, de nem sikerült, s még az sem, hogy hivatalos értesítést kapjanak elhantolásának helyszíne felől. Ennek ellenére valamiképpen megtudtak valamit.

Az egyik nagynénje, a temerini Sörös Mária 1989-ben ezt közölte:

„Az apja tudta, hogy ki lesz végezve, meg azt is megtudta, amikor már kivégezték, mert a ruháját hazaküldték nekik. A bátyám azt is mondta, hogy nem lehetett ez a gyerek Amerikában, csak nagyon a Nagy Imre pártján volt, mint a diákok általában. Erzsit, a

mostohatestvérét nem engedték oda, arra a parcellára, hogy vigyen egy szál virágot a sírjára. Nagyon őrizték. Andris, a bátyám nem tudta megsíratni. Sírné sem tudott már. Nagyon kemény ember volt a bátyám. Negyvenötben gyalog hazajött Hamburgból.”²⁹ A rokonság tehát hallott olyasmit, hogy Imre Amerikában is járt, de ezt ők maguk sem hitték el. Talán az ausztráliai tervezett út híréből született az amerikaiáról szóló téves feltételezés.

Mostohaanyja pedig így nyilatkozott ugyanabban az évben:

„Azt mesélte, vadászta az ávosokat Pesten. (...) Elment Budapestre és azután nem láttuk többé. Csak amikor az apja ment a tárgyalásra. De sok pénzt meg bort fölhoztam én Budapestre az ügyvédeknek! De hiába. (...) [A Bakonyból] Fölment Budapestre, csak hogy akkor már kísérhették, mert ahogy ott leszállt a vonatról, Kelenföldön, a pályaudvaron elkapták. Akkor akarta átcsempészni a határon a Csepel gyár igazgatójának a vagyonát. Öt kiló ezüstöt meg aranyat. Azt meg is találták nála, és akkor elvitték a határra is. Megmutatta, hol ásta el a pisztolyt meg a rádiót. A Csepel gyár igazgatójának a családját akkorra már kicsempészte Ausztriába. Benzines vasúti kocsiba rejtette őket. Amikor Szekszárdon vallatták, akkor látom, hogy van ott egy finom pesti úr is, egyre nézeget felém, de sokáig nem szól, azután megkérdezi, hogy mi mire várunk, talán mi is a Sörösre. Bemutatkozott, azt mondta, hogy ő a doktor nem tudom kicsoda, Csepelen volt igazgató. Az Imre kicsempészte már két lányát, az anyósát, meg a feleségét. Mondom: a marhája! Ilyet csinált másnak! Mentette volna inkább az életét. Itt Szekszárdon csak vallatgatták, az ítékezés Budapesten volt. Az apja ott volt. Hazajött és azt mondta, halálra ítélték. Vége mindennek! Én meg csak nézek rá, hát te nem sírsz?! Nem szólt semmit. Semmit sem szólt többet. Azután egyszer postán hazaküldték a ruháját. Sokáig rakosgattam ide-oda. Ha szét nem mállott még, akkor most is ott van, mert azon aludt sokáig a kutya. Mit lehet csinálni az ilyen ruhával? Fogja, nézegeti az ember, kefélteti, a végén csak elkoszolódik. Ha betüzelem, az se jó, ha kidobom, az se. Legalább melegítse a házőrzőt. (...) Erzsébet lányom elment oda abba a temetőbe, pontosan arra a parcellára. Titokban beszélt is a temetőcsőszel, mert az apja elhatározta, hogy hazahozza a fiát, csinál neki szép síremléket, ugye, hát neki, mint kőművesnek nem lett volna nehéz. Ezt a házat is ő

építette így át. A temetőcsősz mondta el azt is, hogy amikor vitték ki Kőbányára, a X. kerületi vesztőhelyre, akkor végig így ment el! Fölszegett fejvel és kihúzta a vállát, folyton szidta őket, mindent mondott rájuk. De a hazahozataláról lebeszélte a lányomat. Azt mondta, nézze, jó asszony! Kiadnak maguknak egyet, nem biztos ám, hogy éppen ő lesz az. Mondja meg az apukájának, ne verje magát ennyi költségbe. És hiába.”

Nem kevés, a dokumentumoknak ellentmondó állítás van ebben a nyilatkozatban. Az például, hogy hova vitték Imrét kivégzésre. És elképzelhetetlen, hogy a szekszárdi helyszínelés alkalmával egy gyárigazgató olyan fontos információkat közöl a vádlott hozzátartozóival, amelyekért magát is bebörtönöznék, talán még ki is végeznék. Meg hogy kilőszámra vitte volna az aranyat és az ezüstöt. A periratokban ilyesmiről nem esik szó. Arról igen, hogy benzinszállító vasúti tartálykocsikat lehetne igénybe venni emberek és egyebek szállítására, de ez is csak, mint lehetőség vetődött fel. A felkelők latolgatták, hogy így is lehetne. Találgatni lehet, hogy az illető, aki pesti doktornak adta ki magát mondjuk provokátor volt, hogy a temetőcsősz szépíteni akarta a halott emlékét, de ez mind nem lényeges Imre sorsa tekintetében. Ami fontos lehet emlékének és nekünk, akikért meghalt, az talán annyi, hogy csakugyan értünk halt meg. Illene számára valamilyen emléket állítani szülőfalujában. 2002-ben lesz születésének hetvenedik, 2008-ban pedig halálának ötvenedik évfordulója, van még időnk felkészülni rá.

Élete során átélte a huszadik századi temerini magyarok sorsának sok jellegzetességét – és nem is csak a temeriniekét –, amit halálával még meg is pecsételt. Bármilyen sanyarú is volt a sorsa, bármilyen gyalázatos is az akasztófán bekövetkezett halála, leszögezhetjük, hogy a huszadik században élt temerini magyarok közül neki jutott az élete árán kiváltott legnagyobb dicsőség: ott van neki emléktáblája és kopjafája, ahol a mindannyiunk szabadságáért küzdő legnevesebb magyaroknak. A Corvin közben, ahol a szabadság legáldozatkészebb katonái küzdöttek, illetve a 301-es parcellán, ahol Nagy Imre, a kivégzett miniszterelnök teteme is el lett hantolva. Ott is van a helye, hiszen, mint az egyik nagynénje közölte: „nagyon a Nagy Imre pártján volt, mint általában a diákok”. Ezért is kellett meghalnia.

Megjegyzés:

A tanúk egy része a Magyar Szóban, 2000 október 22-én közzétett, a temerini rokonok keresésére vonatkozó felhívásra jelentkezett.

Jegyzetek

- 1 Apja testvéreinek, valamint nevelőanyjának idézett nyilatkozatai 1989-ből valók, az akkor a Magyar Szóban megjelent cikkből idézzük.
- 2 Mindkét okmányt az 1989-es kutatás során bocsátotta rendelkezésre Czudar Boris. Akkoriban még Magyarországon ritkaság volt a fénymásoló, így nem készült róluk kópia, csupán a szöveg másolására került sor, átirással.
- 3 Elek Károly, valamint a később idézendő másik rokon, Mészáros Károly a Magyar Szóban, 2000. október 22-én megjelent felhívásra jelentkezett a szerzőnél, hogy nyilatkozzon Sörös Imréről. A szerző mindkettőjüket felkereste és beszélgetés formájában nyilatkozatot kért tőlük. A beszélgetésekről jegyzet készült, amelyek a szerző birtokában vannak. Mészáros Károly a házában nyilatkozott 2000. október 27-én, Elek Károly pedig a Szirmai Károly Egyesület klubjában, november elsején.
- 4 Az árokczízás a délvidéki falusi gyerekek egyik legelterjedtebb játéka volt. A cica a házak előtt utcahosszat elnyúló, száraz időben vízmentes levezetőárókban vadászott az árkon keresztülfutó pajtasaira. Akit érintett – más változat szerint megfogott – az lett a cica.
- 5 Mészáros Károly nyilatkozata.
- 6 Igen valószínű, hogy elsősorban e szerepe miatt kellett Áman Antalnak 1944 októbere végén meghalnia. Erről részletesebben: Ádám István és társai: A temerini razzia, a VMDP Történelmi Bizottságának kiadása, Temerin, 2001.
- 7 In: Dr. Mészáros Sándor kéziratban maradt, cím nélküli tanulmánya. Azzal a szándékkal készült, hogy az 1969-ben kiadott *Évszázadok viharában – Temerin története 1941-ig* című, kézi sokszorosítón készült kötete folytatásaként jelenjen meg. Halványan utalt benne arra, hogy a partizánok megérkezése utáni napokban reguláris egységek törvénytelenégeket követtek el Temerinben, s könyve emiatt nem jelenhetett meg. A jegyzőre vonatkozó adatok a kézirat 30., a magyarok elleni razziára vonatkozó rész pedig a 64. oldalon található.
- 8 Kmetovits Pál mérnök a szerző személyes ismerőse, gimnáziumi társa, évtizedeken át kártyapartnere volt. A történetet 1989 nyarán a saját temerini házában mondta el. Feljegyzés nem készült a helyszínen, a szerző emlékezetből idézte a Magyar Szóban megjelent írásában, 1989-ben.
- 9 Dr. Treuer László a háború után hosszú ideig Temerin egyik legismertebb orvosa volt.
- 10 Jugoszláviában termelő parasztszövetkezetnek nevezték. Megkülönböztetendő a földműves-szövetkezetétől, amely inkább terménykereskedelemmel, újratermelési anyag beszerzésével foglalkozott.

- 11 A békekölcsönök sokaságát jegyeztették akkoriban a magyar hatóságok, szípolozva általuk a fizetési listákon levők amúgy is nyomorúságos jövedelmét. Aki nem volt hajlandó önként jegyezni, az megbélyegzett lett.
- 12 Különböző magyarországi ifjúsági szervezetek.
- 13 UDB, UDBA: Unutrašnja državna bezbednost – belbiztonsági szervezet.
- 14 Polgári egyén.
- 15 Százszorszép Kiadó és Nyomda Kft., Budapest, 1993. 240. o. Beszélgetéseim Berecz Jánossal.
- 16 Uo. Találkozásaim Nagy Ferencsel, 194. o.
- 17 1956, *A forradalom kronológiája és bibliográfiája*. Századvég Kiadó, Atlanti Kiadó, 1956-os Intézet, Budapest, 1990.
- 18 Pongrácz Gergellyel 2000. október 24-én készült interjú. Az idézett szöveg annak a magnófelvételéből való.
- 19 A periratokból tudni, hogy a szabálysértési eljárás folyt Szekszárdon, ennek tartama alatt találkozhatott Czudar Boris a fiával.
- 20 Király Bélával adatgyűjtési szándékkal Újvidékről folytattam telefonbeszélgetést 2000 októberé végén. Mivel – mint közölte – Imrére nem emlékezett, sem magnófelvétel, sem feljegyzés nem készült. [M. M. megj.]
- 21 In: *A szabadság kapujában*, Szikra Kiadó, 1988., 144. o.
- 22 In: Gosztonyi Péter: *Föltámadott a tenger...* 1956. Népszava, 173. o.
- 23 In: *1956, A forradalom...* 98. o. A könyv említi Renner Péter és társai bűnperét is, de csak Renner és Sörös halálos ítéletéről szól, pedig a per ötödrendű vádlottját, Zsigmond Lászlót is halálra ítélték, és ki is végezték.
- 24 A periratokban nincsen semmi bizonyíték arra, hogy Sörös formálisan is vezére lett volna a csoportnak, csupán arról szerezhettünk belőle tudomást, hogy Shilly nagyon elégedett volt Imre második útjának eredményével, és biztatgatta, hogy buzgólkodjon tovább, mert nagy tervei vannak vele.
- 25 In: *1956, A forradalom...* 99. és 100. o.
- 26 Mennyivel járult hozzá a hasonló korú személyek tömeges irtása a magyarság szaporodóképességének csökkenéséhez? Ha számba vesszük a két világháború, az utódállamokban lebonyolított magyarirtás és a majd fél évszázados kommunista diktatúra közvetlen áldozatait, kikerekedik az a nemzőképes férfihad, amelynek kiirtása tetemesen hozzájárult a magyarság létszámának csökkenéséhez. Szabó A. Ferenc foglalkozik a kérdéssel az *Egymillióval kevesebben...* című, a Pannónia Könyvek kiadásában 1998-ban megjelent tanulmánykötetében.
- 27 A fényképet, rajta az idézett szöveggel a rokonok mutatták, 1989-ben.
- 28 Istenem, Istenem, miért hagytál el engem? Jézus szavai halála előtt.
- 29 Olyan adat ez Sörös András életéből, amiről senki más nem tudott, az adatközlő is csupán ennyit.

AZ ÉDES MOSTOHATESTVÉR

A Budapesten élő Bucsi Andrásné Erdélyi Erzsébet, a mártír mostohatestvérének nyilatkozata.

Édesapám meghalt 1942-ben, édesanyám negyvenháromban fölkerült Pestre, ahol megismerkedett a mostohaapámmal. Mátyásföldön, ahol a mostohaapám internálótáborban volt, anyám meg házvezetőnő egy ezredes családjánál. A későbbi mostohaapám oda járt kertészkedni. Negyvenháromban lement vele anyám Bácskába, a csurogi határba. Ott volt háza, tanyája, ahol két kis árva gyerek várta őt.

A mostohája beszélt-e arról, hogy ő korábban rendőrfőnök volt Boldogasszonyfalván?

Mint gyereket nem nagyon érdekelt. Rendőr volt. A hatvanas években emiatt körözték, utol is érték és lecsukták itt Pesten. Volt egy másik ember is, aki megtudta, hogy őt is körözik, és vonat elé vetette magát Öcsényben. Valamikor Zsablyán lakott, úgy emlékszem Holló Misa bácsi. A mostohaapám is megtudta, ő is szök-dösött, bujkált, aztán kilesték, elfogták, lecsukták másfél vagy két évre.

Mit tud arról, hogy a két gyerek – Imre és a bátyja – hogyan éltek addig, amíg az apjuk be volt csukva 1942–44-ben?

Nagyon szomorú sorsuk volt. Egyedül éltek azon a kietlen tanyán. Egy anyai nagynéni, valami Elek nevezetű járt oda kéthetenként kenyeret sütni. Ennyi volt róluk az összes gondoskodás.¹ Anyám úgy találta a két gyereket, hogy csonttá-bőrré lefogyva. Mert akkor ettek, amikor éppen volt. Meg nagyon koszosak, rühesek voltak. Tetvesek. Anyám tiszta disznószírral ápolta a testüket, amíg rendbejöttek. Amikor én lementem, az aratás után lehetett már jóval,

és az iskolát én ott kezdtem Boldogasszonyfalván. Aztán bejöttek a... Olyan razzianak mondták ezt. Két partizán megjelent a tanyán. A többiek kukoricát törtek. Rám fogták a puskát, házkutatást tartottak, föltúrtak mindent. Kékké-zölddé meredve találtak meg, amikor bejöttek az enyémeik. Ez már negyvennégy őszen történt. Mene-kültünk a csurogi határból Temerinbe. Otthagytuk a tanyát lezárva. Elhoztunk kocsit-lovat, amivel később apám átjött Magyarországra, a katonákat hozta el és nem is tért vissza.²

Hogyan élt az édesanyja a mostohával?

Én, mint afféle gyerek, nem fogtam föl, hogy milyen az ő kapcsolatuk. Szerette az anyámat, de elég goromba volt. Úgyhogy, mikor én odakerültem, láttam, hogy bizony nagyon megverte az anyámat. Anyám csak azért nem jött el az én nyomásomra, mert a két kisgyereket sajnálta. Azok marasztalták. „Drága, jó, édes, aranyos anyus, ne hagyjon itt bennünket.” Letérdeltek és csókolták a kezét, mert mi anyámmal már elindultunk a tanyáról, de ők ketten meg utánunk szaladtak a réten, megfogták anyám kezét és könyörögtek neki. Így hát anyám inkább az édes lánya ellen volt, a két mostohagyereket sajnálta jobban, mert azok voltak a mostohább sorsúak.

Mit tud arról, hogyan jöttek át a határon?

A két fiút az édesanyám átszöktette. Valaki pénzért áthozta a határon őket. Jó pénzért. Utólag megtudtuk, hogy nem is hozta át őket, hanem úgy történt, hogy anyám elvitte őket kocsin, valakinek a kocsiján a megbeszélte helyre, valamelyik faluba, egy hajnalban indultak otthonról, hogy ne lássa senki. Ott átadta ennek az embernek, az meg kivitte őket a határra, és a gyalogúton elindította őket, hogy „No, ezen az úton menjetek”. Ezt csak akkor tudtuk meg, amikor mi is átjöttünk. Nekünk akkor már folyamatban volt az áttelepülésünk. Hivatalosan. Az anyám nem akarta a két gyereket otthagyni. De őket hivatalos úton nem engedték. A nagyobbik már katonaköteles is lett volna. Tizenkilencedik évében volt. Ez negyvenhét tavaszán, húsvét harmadik napján történt. Az ünnepeket mindannyian otthon töltöttük, hogy ne tűnjön fel senkinek a gyerekek távolléte. Elmentek még locsolkodni is, aminek látható nyoma van. Mert a locsolkodás közben a gyerekeket mindennel etet-

ték-itatták, anyám meg alig várta, hogy találkozzon velük, hogy mindannyiunkat fényképészhez vezessen, hogy mind a hárman rajta legyünk a képen. Az Imrén látszik, hogy az arca föl van fűvódva, mert rosszul lett. Ahogy elkattant a felvevőgép, ő már fordult is ki, és hányt. Egy-két hét után elkezdték a gyerekeket keresni. Anyám meg azt kiabálta: „Mit tudom én, hol vannak! Mostohának tartottak, fene tudja, hol vannak.” A mi áttelepedésünk akkor már el volt intézve, csak vagon kellett fogadni, hogy mindenünket bele rakjuk.

Tehát béreltek egy vasúti kocsit. Egyedül?

Egyedül.

Elég nagy nyomorban éltek, hogyan tudta az édesanyja ezt fizetni?

Ezt nem tudom. Hogy honnan tudott egyáltalán bennünket életben tartani. Három gyereket. Arra emlékszem, hogy az anyám ágyhuzatból varrt nekem ruhát, mert kinőttem, és nem volt miben járnom. Napszámba járt, meg alkalmi munkákat csinált.

Imre már legény volt. Ő dolgozott valahol?

Nem.

Mikor volt az, hogy az édesanyja a mostohát rejtegette?

Egyszer visszazökött. Mert úgy nézett ki, hogy elmúlt a háború és visszazökött, és bujkáltatta anyám. Meg női ruhába fölöltöztette, hogy átmenjen, rézsut szembe az unokatestvéréhez. Így bujkáltatta anyám. Azután sikerült neki ismét visszazökönie Magyarországra. Arra emlékszem, hogy az apám egy telet otthon volt.

Hol rejtegették?

Hol ágyban, hol szekrényben. Meg volt olyan, hogy jöttek idegenek, nem tudtuk, minek, és a kéménybe, a búbos kemence kéményének a füstölőjébe bújt.

Amikor jöttek át a határon, akkor hoztak is magukkal valakit.

Egy nénit, akinek a férje szintén átszökött és írta haza, hogy nagyon hiányzik neki a felesége, és az anyám áthozta. Ez nagyon rizikós volt. Hugyi Péterné volt, Tóth Mariska. A férje várta is. Eljött érte, oda a vasúti kocsihoz, de az asszonyt nagy csalódás érte, mert közben már a férje külön családot alapított.

Hogyan hozták át?

Az anyám beágyazta az ágyneműbe. Anyám lefizette a határon

az ellenőrzőket, hogy ne nézzenek át bennünket. Persze pénze úgy volt, hogy ez a Mariska néni adott neki.

Hol telepedtek le?

Nagykajdácson, egy többgyermekes családjára adott egy szobát és oda berakodtunk. Mert akkor derült ki, hogy apusnak nem volt hol lakni, hanem mindannyiunkat egy dinnyebosztán csőszkunyhójában helyezett el, ahol ő addig lakott.

Hogyan kerültek Szekszárdra?

Látta anyám, hogy az áttelepülési papírral kaphatunk kitelepített sváb birtokot. Ezzel tudtuk azt a vagyont megszerezni.

Hogyan kapta meg az állampolgárságot a mostohája és a két testvér?

Nem tudom. Akkoriban nagyon sokan átszöktek onnan Magyarországra, többek között ez a Hugyi Péter is, aki itt Fekete Péter néven bejelentkezett.

Imre beiratkozott a gimnáziumba Szekszárdon.

Igen. És egy évet járt. Közben nyáron, hogy vége lett a tanításnak, hazajött aratni és az apjával nagyon összeveszték. Kint a határban, én is ott voltam, és a bátyja is. Rá voltunk kényszerítve mindannyian a földműves munkára. Imre volt a kivétel, mert ő járt iskolába. De ha nyár volt, szünet, akkor ugyanúgy aratott, mint mi. Apus úgy volt vele, hogy mennél több föld legyen, még vett is hozzá. Valamit mondott az Imre, és az apja meg fogta a kaszát, hogy elvágom a nyakát, és futott utána. Akkor abbahagytuk az aratást, hazamentünk. Mire mi hazaértünk, Imre már nem volt otthon, mert ő ugye jobban tudott futni. Anyám azt mondta, Imre hazajött, felöltözött és elment. Azt mondta: „Isten vele, anyus!” Onnattól kezdve mi nem láttuk.

Az édesanyja arról beszélt, hogy ő titokban etette.

Erről én nem tudok, mert én ötvenegyben férjhez mentem és elkerültem otthonról. Tudom, hogy ötvenegy októberében az én esküvőmön nem volt ott, nem tudtuk, hol van. Nem volt ott a bátyja esküvőjén sem, ötvenkettőben. Később tudtuk meg, hogy Gyöngyön jár gimnáziumba. De nem végzett. Pedig akart valamit. Ő egy tanult, dörzsölt eszű gyerek volt, azt mondta rá a férjem, hogy kár volt érte, mert ilyen ésszel miniszter is lehetett volna. Ő tudta, hogy mit akar, apus meg csak az ő kis törvényét hajtotta, és ezért nem jöttek

ki egymással. habár Imrét az apja nagyon pártolta. Ő volt a libling, mert ő tanult. De ugyanakkor az apja nem engedte, hogy Imre akarta kibontakozzon.

Hogyan kerülhetett ő Gyöngön a kollégiumba, amikor otthonról eltűnt?

Nem tudom. Erről csak utólag szereztünk tudomást, de onnan is eltűnt, nem fejezte be a gimnáziumot. Soha nem mentünk utána. Amikor összeveszett az apjával és elment, mert valamire rá akarta venni az apját, hogy valamiből neki a kollégiumban előnye lenne. Az apja meg azt nem akarta.

A föld körül volt valami? A bíróságon 1957-ben fölpanaszolta, hogy „kulákfattyat csináltak belőlem”.

Az is lehet, de akkor a Rákosi-ügy is volt. Rosszat szólt Rákosi-síró. És akkor jött ez, hogy az apját valamire rá akarta venni.

Nem arról volt-e szó, hogy az apja nem akart a szövetkezetbe belépni?

Ezt akarta Imre! Hogy szövetkezetbe kell menni! Jó, hogy kérdezi! Mert hogy ebből neki előnye lesz a kollégiumban. És azt mondta apus, hogy nem! És akkor annyira, hogy az egyik erőszakosabb volt, mint a másik és majdnem tragikus vége lett. Hogy azután kerestették-e, vagy hogyan tudták meg, hogy Gyöngön van? De akkorra már onnan is eltűnt. Lehet, hogy ekkor volt megszorulva, mert nem volt pénze és rávették valamire, amiből azután baj lett.

Mikor tartóztatták le először?

Én gondolom, hogy ötvenkettőben, mert ötvenháromban már irt nekem, hogy itt vagyok, Vácott, a börtönben, és küldött nekem lapot, amivel bemehettem látogatóba. Még csomagot is vittem neki később, nem is egyszer.

Úgy hallottam, hogy ez a Rajk-perrel valamiféle összefüggésben volt.

Igen. De csak azt tudom, hogy halálra ítélték, gázkamrába csukták, de miután ezt kibírta, életfogytiglant kapott.

Ezt a gázkamrát ő mesélte?

Ő, ötvenhatban, amikor kiszabadult. Idejött, ebbe a lakásunkba, amikor Vácról kiszabadult, és indult haza. A férjem öltönyét kérte kölcsön, hogy ne olyan kopottan utazzon. Akkor mondta el dióhéjban. Mert neki huszonnégy órán belül jelentkeznie kellett

Szekszárdon. Ötvenhat őszen, amikor bejött a forradalom, akkor nagyon nekigyürkőzött, hogy büdös kommunisták, majd adok én nekik, mert hogy engem hogy megkínoztak. Benne egy ilyen bosszúvágy volt. Azt mondta, hogy megkínoztak, összeverték. Teljes bosszú volt benne. Ezért visszajött, felindultságában felrohant Pestre a forradalomba. Annyit hallottam, hogy a rádiónál, a Bródi Sándor utcában harcolt. Ezt attól az idős házaspártól hallottam, akik hozzájuk hívtak, mert Imre üzenetet hagyott számomra náluk. Elmondtak mindent, amit tudtak. Persze nem sokat tudtak

Tud-e valamilyen részleteket az első elítélésének a körülményeiről?

Lehet, hogy csakugyan belekeveredett valamibe, merthogy van az a mese, hogy járt titokban Temerinben, és járt a határon oda-vissza. Ezt nekem nem mesélte. Amikor később, a második per végén kivégezték – én megkísértem megtalálni a sírját, de nem lehetett, mert ez itt egy börtöntemető volt, tele bozóttal. Meg sem lehetett közelíteni. Meg sem kíséreltem, nem is lehetett arra felé menni. Drótkerítés volt, meg őrizték is. Én voltam az utolsó beszélgetésen, tudtam, hogy két nap múlva kivégzik. Február harmadikán volt a beszélgetés, ötödikén végrehajtották rajta az ítéletet. Én mentem a tizedik kerületi anyakönyvi hivatalba a halotti anyakönyvi kivonatot kiváltani. Mert a tizedik kerületben van ez a temető. Kilencven után mondtam a bátyjának, Andrisnak, hogy csináltassuk meg a sírját, mert mi azért jó testvérek voltunk. Mind a ketten hozzám húztak. Mert mi szeretjük egymást. De azután ez elmaradt.

Visszatérve az első elítélésére, tehát akkor is járt Imrénél látogatóban, a börtönben?

Hogyne. Ötvenháromban is, meg ötvennégyben is, amikor értesítette a szülőket, hogy be van zárva, én mentem el meglátogatni. Anya akkor nagybeteg volt, műtöttek.

Amikor ötvenhatban feljött Budapestre, akkor nem találkoztak?

Nem, hanem üzent, hogy van itt egy család, egy idős házaspár, azt keressem fel. Mert azoknak a családját – a lányát, vejét – kiszöktette Nyugatra. Elmondták, hogy ők annak fejében, hogy a család három emberöltőjét átszöktette a határon neki pénzt kínáltak, amire Imre azt mondta, hogy pénz neki nem kell, mert majd megy az egyetemre külföldön, hanem azt a házat, amelyikben az a házaspár

lakott egy szabályos adásvételi szerződéssel a nevemre írták. Neki akarták adni, de neki nem kellett. De amikor megtudtuk, hogy Imrét elfogták, akkor minden erre vonatkozó papírt eltűztünk. Soha többet feléje sem mertem menni. Majd visszajött és kivitte a két kicsi unokát, akik olyan három-öt évesek lehetek – és akkor visszajött az idős nagyszülőkéért és azokat is kivitte, majd amikor még egyszer visszajött, valami festményükért, akkor kapták el.

Az első pernek az okmányait, vagy a másodikét valaha is megkapták?

Nem. Az mind a kettő politikai per volt és semmit sem kaptunk.

Amikor megtudta, hol van eltemetve, oda kiment?

Amikor a Nagy Imre-dolog, az újratemetés történt, a temető akkor fölszabadult és akkor lehetett megközelíteni azt a helyet.

A családi képek között van egy szentkép, Kisjézuskát ábrázol. A hátuljára üzenetet írt Imre „1956. december 20-21 emlékére, Zsuzsa. Hálás köszönettel fogadom. Bátyuskád: Imre”

Mi lehet ez a dátum? Nem értem.

Hogyan kapta a képet?

Talán Szekszárdra küldte, de nyilván nekem, mert csak én lehettem a címzett.

A „bátyuskád” előtt van egy kereszt. Mit jelent ez?

Ez nem kereszt, hanem egy T. De ezt sem tudom, mit jelent. A Zsuzsa meg lehet, hogy álnév. Mert az apja is női néven levelezett Temerinbe. Egy másik képen én és az édesanyám vagyunk. Mielőtt Temerinből eljöttünk, kölcsön ruhában lefényképezkedtünk, ebben a gyönyörű népviseletben. De akkor már a két fiú nem volt velünk. Ez egy gyönyörű bordó bársonyruha. Akkor még a temerini asszonyok jártak ilyen ruhában. Egy következő fölvetel pedig az, amelyikben Imre a férjem ruhájában fényképezkedett, amikor ötvenhatban kiszabadult. Nekiadta, hát tudtuk, hogy nincs öltönye.”

Jegyzetek

¹ Firityné Sörös Mária, 1919-es születésű újvidéki lakos, Sörös András testvérhúga szerint Elek Mária, a gyerekek anyai nagynénje volt ez az asszony.

² Talán ekkor került föl Sörös András Hamburgba

PONGRÁCZ GERGELY NYILATKOZATA

(2000. X. 24-én, Budapesten, a Veres Pálné 8/VI. alatt felkerestem Pongrácz Gergely '56-os felkelőt, hogy a Sörös Imrével kapcsolatos emlékeiről magnófelvételt készítek. Az alábbi nyilatkozatot adta:)

Pongrácz Gergely: Valami olyasmire emlékszem, hogy neki köze volt a..., úgy mondta UDBA. Mi az?

Matuska Márton: Az a belügy, a jugoszláv ÁVÓ-nak mondhatnánk.

Valami maradt bennem Imréről, hogy köze volt hozzá. Nem tudom, honnan ez.

Majd a beszélgetés közben erre még sor kerül. Egyelőre arra kérek, hogy azokról a konkrétumokról beszélj, amit te határozottan tudsz róla. Például: a periratokban van egy állítás, hogy ő valami hatvan személyt átlopott a határon, közöttük a te leendő feleségedet. Menyasszonyodat.

Menyasszonyomat. Nem lett a feleségem. A bátyámat a két gyerekével, a bátyám feleségét. Ő és Renner Péter és Cájdlig. Hárman voltak.

Hogyan találkoztatok vele? Milyen volt a viszony közöttetek?

Mi nagyon jó barátok voltunk. Annyira jó barátok voltunk, hogy... Bécsben kezdtük el, de utána én és még néhányan lementünk Olaszországba, mert Ausztria semleges ország volt és a semlegességét nem akartuk a szervezkedéssel megsérteni. Féltünk, hogy ha Ausztriában kezdünk, akkor ki fognak bennünket onnan utasítani. Ugyanis elkezdtük szervezni a MUK-ot. Márciusban Újra Kezdjük. Sörös és Renner, ketten voltak az összekötők, akik jártak haza és nagyon sokszor hazajöttek.

A periratok szerint Sörös négyszer járt itthon illegálisan.

Igen. Amikor utoljára hazajöttek, akkor valaki beköpte őket. Egy doktor. Nem emlékszem már a nevére. Így buktak le.

A lebukás körülményeiről a periratokban nem esik említés. Csak az, hogy 1957. január 31-én tartóztatták le. Semmi sem utal arra, hogyan.

Annyit tudok, annyit hallottam, hogy mentek az utcán – nem tudom, hogy együtt, vagy külön – és vagy tizenöt pufajkás rárohant és úgy fogták le.

Az előéletéről nem tudsz semmit?

Semmit.

Annyit tudtál, hogy már volt halálra ítéelve?

Nem. Azt sem.

Mai napig sem?

Nem.

Hazaszökött állítólag egyszer Jugoszláviába és milicista – jugoszláv rendőri – egyenruhában, inkognitóban megjelent egy rokona lakodalmában. Visszafelé a magyar hatóságok elkapták. Kémkedés vádjával és hazaárulásért halálra ítélték, végül kegyelmet kapott, életfogytiglant. Négy évet ült.

Ebből semmit sem tudok. De úgy látszik, csak említhetett nekem erről valamit és bennem ez maradt meg, ezért gondoltam úgy, hogy köze volt az UDBÁ-hoz.

Miben merült ki a köztetek, illetve a MUK-kal fennálló kapcsolat?

Különböző rádiófelszereléseket hoztak haza. Fegyvereket is. Elrejtették itthon. Úgy tudom, hogy ezt meg is találták a hatóságok. A peranyagban benne kell, hogy legyen.

Benne is van. A vallomásaiban többször említi, hogy Ausztráliába szeretett volna jutni. A pénzt, amit az emberek csempészéséért kapott erre szánta, gyűjtötte.

Valami rémlik... Valamit említett.

Mi volt a benyomásod róla?

Nagyon kemény gyerek volt Imre. Karakter. Én csak a legjobbakat tudom mondani róla. Mint mondtam, ketten voltak: Renner Péter és Imre. Imrében én jobban bíztam.

Mennyi időt töltöttek együtt?

Órákat. Négyyszer vagy ötször találkoztunk.

Milyen szinten tartotta a kapcsolatot a MUK-kal?

Tartotta, de nem velem. Amikor mi lementünk Olaszországba, akkor csak telefonkapcsolatban álltam vele. Amíg Bécsben voltunk, addig találkoztunk. Kapcsolatban volt Lehocki Attilával, Jutkával – Attila feleségével –, ő orvos volt. Ezek már mind meghaltak. Értékes Jósikával. Vele nem tudom mi lett. Én '57 februárjában visszatértem Olaszországból. Akkor már tudtuk, hogy mind a ketten – Renner Péter és Imre – lebuktak. És feladtuk a MUK további szervezését. Nem láttuk semmi értelmét.

Ő tehát oszlopa volt a MUK-nak?

Igen. Mind a ketten azok voltak. És mind a kettőt a MUK miatt végezték ki.

A periratokban ezt így nem említik.

De azért végezték ki őket. Mászt nem tudtak rájuk bizonyítani, mint hogy szervezték a MUK-ot.

Az angol kapcsolata, az igen. Az szerepel a perben. Shilly.

Most, hogy mondod, tudom igazolni. Emlékszem, volt egy pisztolyom Bécsben. És Shilly vette el. Azzal, hogy ha elkapnak Bécsben a pisztollyal, abból bajom lesz.

A menyasszonyodat tehát Imre vitte át. Föltételezem, hogy mesélt neked a részletekről.

Annyit mesélt, hogy a... A bátyámnak volt két gyereke. Egy egyéves és egy kétéves. Imre a kétéveset hozta a nyakában, az egyéveset meg a menyasszonyom az öliben. Hogy ez a kicsi ne sírjon, mindig az ujját dugta a szájába, hogy szopja. Erre emlékszem. A bátyám is meghalt. Közvetlen karácsony előtt hozta ki őket Imre. November 15-én ment a két öcsém, 19-én két bátyám, én 28-án, és ez a harmadik bátyám karácsonykor.

Hol találkoztál Imrével először? Milyen körülmények között?

Bécsben összejöttünk, egy társaság. A Corvin közből voltunk ott négyen, meg volt az Értékes, a Szécsényi Pali, meg az Oltványi... meg még ketten-hárman. Ez a társaság határozta el, hogy szervezzük a MUK-ot. Imre úgy keveredett közénk, hogy ő feljött Budapestre és ott maradt közöttünk, a Corvin közben. Ott Bécsben megkértem, hogy hozza ki a bátyámat, mert én bármit is csinálok a Nyugaton, a

bátyámon fogják megbosszulni. Ernő bátyámon egyébként is lett volna mit megbosszulniuk. Megmondtam Imrének, hogy a bátyám hol lakik. Azt mondja Imre, én elmegyek oda, de nem fog hinni nekem. Azt fogja hinni, ÁVÓ-s vagyok. Mondom, Imre, adok neked két sort. Erre ő: Ha elkapnak a határon én mindent letagadok, ki tudom magamat beszélni valahogy, de ha a két sort megtalálják nálam, akkor vége. Mondom, van egy megoldás. Mi kilencen voltunk testvérek. Szamosújváron. Amikor nőttünk fel, hát olyan jó vásott gyerekek voltunk. Elevenek. Emiatt úgy hívtak minket, hogy fajfiúk. Itt Budapesten ezt mi tudtuk és senki más. Mondom neki, menj el a bátyámhoz és mondd azt, hogy a fajfiúk egyike küldött. Becsöngetett és a bátyám anyósa nyitott ajtót. És Pongrácz Ernőt kereste. Kérem, nincs itthon. Ki keresi? S mondja, hogy a fajfiúk közül az egyik. Erre megszólalt a bátyám: Jöjjön be! Ez lehetett négy óra felé, délután. Este hét órakor indultak Ausztriába. Az anyósa ott maradt. Tizenegykor éjjel körülfogták az egész házat, és úgy keresték a bátyámat. Aznap éjjel. Az utolsó pillanatban hozta ki őket Imre. Én nagyon hálás vagyok Imrének, mert én neki köszönhetem, hogy a bátyám életben maradt.

MÉSZÁROS KÁROLY TEMERINI FUVARÓZÓ NYILATKOZATA

(Temerinben, 2000. X. 27-én, a saját házában, Népfront u. 145.
– Kastély utca)

Anyám Sörös lány volt. Imre apjával első unokatestvér. Sörös Erzsébet és András. Andrásnak tanyája volt a csurogi határban, Goszpodinca (Boldogasszonyfalva, Goszpogyinci), közelében, ahogyan kijövünk a faluból és átmegyünk a Nagybara (Jegricska) hídján. Gyalog mindössze talán fél óra Goszpodinca központjától. Harminchatban építette. Kővágó Károlyné Petrő Rozika a közvetlen tanyaszomszédjuk volt. A tanyáknak már csak a helye van meg. A csurogi határból minden magyart kiűztek '44 végén, a Kővágóékat is. Rozika abban az időben 20 éves lány volt. Amikor a tanyájukra mentek be értük, neki volt annyi ideje, hogy elbújt az istállóban a jászol alá és szénával-szalmával eltakarta magát. A szüleit elvitték, ő ott maradt, aztán éjjel vaksötétben hazajött Temerinbe. Imréeket nem hajtották el, mert ők itthon voltak. Erre körülményesen került sor. Imre apja 1941-ben beállt rendőrvezetőnek Boldogasszonyfalván. Részt vett a negyvenkettes razziában. Boldogasszonyfalván nem esett olyan sok áldozat, mint Csurogon meg Zsablyán, de ennek külön története van. Jórészt az apámnak köszönhető. Nekem nincsen nagy okom, hogy az apámat dicsérjem, mert elég rossz volt közöttünk a viszony, de ezt köteles vagyok elmondani. 1942. január 7-én, reggel négy óra tájban a kutyáink szörnyű csaholására ébredtünk. Kint dermesztő hideg volt, harminchat-harminchét fok. A kutyák vadul ugatnak. Kinéztünk, hát csendőrök meg katonák terelik a népeket. A szerb férfiakat. Elvitték őket, a szomszédos tanyák asszonyai meg sírva, futva jönnek hozzánk, hogy ezt is elvitték, meg azt is elvitték, Illés bácsi, segítsen, maga magyar. Apám vitéz volt, 1895-ben született, végigharcolta az első világháborút. Korán reggel felöltözött és bement a községházára. Érdeklődött, hogy mi van, miért szedték össze az embereket. Hát, közlik vele,

hogyan van itt egy magyarokból álló bizottság, és azok mutatták a katonáknak meg a csendőröknek, hogy kiket kell a szerbek közül elvinni. Benyitott a szobába, ott folyt a dínomdánom. Végignézi a társaságot, azután kifordul, és azt mondja, ott annak a honvédtisztnek, százados lehetett: ezek a díszmagyarok? Hát ez mind söpredék! Ezek örök életükben munkakerülők meg iszákosok voltak. Arra számítanak, hogy majd széthordják az összeszedett szerb gazdák vagyonát. És odament közéjük, személyesen egyenként legorombította őket, némelyiket föl is pofozta. Azok csak lapítottak. Végül apám kijelentette, hogy személyesen garantál minden egybeterelt szerbért. Addig el sem hagyta a községházát, amíg a szerb gazdákat a százados ki nem engedte. Még igen korán reggel volt, mert ahogyan elindultak a községházáról és a Csikica kocsmája felé tartottak, az még zárva volt. Bezörgettek, de a Csikica nem merte kinyitni, mondván, hogy razzia van. De az apám szavára mégis kinyitott és ő meg mind a huszonkét szerbet, akiket kihozott a községházáról megvendégelte, hogy ne fázzanak.

Az Imrének az apja a razzia elmúltával, rendőrként tovább razziázott. Ezért a magyar hatóság letartóztatta és be is zárták. Ő ekkoriban már özvegyember volt, 1940-ben halt meg a felesége. A börtön ideje alatt, valahol a szlovák határ közelében megismerkedett egy palóc asszonnyal, és amikor kiszabadult, a palóc asszonyt hozta magával. Annak volt egy lánya. Az volt a mostoha kedvence. Imre meg, és a bátyja, voltak a mostohagyerekek. Az apjuk raboskodása idején a két gyerek nagyon sanyarú körülmények között élt. Ha volt kenyér, akkor ettek. Anyjuk ugye nem volt, az apjuk meg börtönben. Nagyon keserű volt az életük. Én együtt jártam az Imrével az elemibe, egymás mellett ültünk, sokat láttam a sorsából. Harsányi László volt a tanítónk, ott lakott az iskolában. Sokat figyelmeztette Imrét, mert ő egy virgonc, csintalan gyerek volt. Arrogáns természetű, a nálánál erősebbekkel is szembe fordult, de velem soha. Semmilyen szeretetben nem volt része. Hozzám, mint rokonhoz és erősebbhez, vonzódott. A feje jó volt. A leckét általában ott az iskolában csináltuk meg, mert a tanyára kiérve arra nem volt sem idő, sem alkalom. Én sem voltam rossz tanuló, de Imre talán nálam is jobb volt. Imre apja tizenhat hónapot töltött börtönben, s a gye-

rekek az idő alatt így éltek a tanyán. Apjuk a szabadulás után már nem lett rendőr, hanem parasztkodott. Negyvennégy július–augusztusában meglógott. Soha többet nem láttam. Átment Magyarországra. És az apjuk bezárása után ők soha többet feléje sem néztek a tanyának. A gyerekek bejöttek a faluba és itt éltek negyvenhétig. Én abban az évben, februárban beszéltem utoljára Imrével meg Andrissal a Kalmár vendéglőben. Közölték, hogy az apjuk jelentkezett Magyarországról és hogy hamarosan ők is mennek. Július–augusztusban el is mentek. Nem útlevelemmel, hanem csak úgy átszöktek. Én többet nem láttam őket. Olyan idők jöttek, hogy levelezni sem volt szabad velük. Mi, a feleségemmel '58-ban jöttünk haza a tanyáról, a szüleim meg '62-ben.

Ide tartozik, hogy negyvennégyben hogyan lakoltak a magyarok Goszpodincán. Tizenkét személyt végeztek ki, egy pedig, Nagy József kútba ugrott a kínzások miatt. A nagyobb méretű vérengzést Mosorinac Ozren akadályozta meg. Neki 99 hold földje volt. Azt mondta a többi szerbnek: a németeket elhajtjátok, a magyarokat agyonveritek, akkor ki fog itt dolgozni? Apám az ő középső fiát is megmentette negyvenkettőben. Ennek köszönhető, hogy Fárbas Imre bíró szabályosan átadhatta a hatalmat a partizánoknak. Egy magyart, Péter Sándort – csúfnevén Fürjes – nagyon megkínzottak, szinte halálra. A többieket is, de ezt különösen. Úgy történt, hogy a laktanyán aludt tizenkét csendőr meg hét rendőr. A partizánok körülfogták az épületet és rájuk törtek. Megmondták, az ablakon ne is próbálkozzanak, mert azokra gépfegyverek vannak állítva. Csak a Fürjest keresték. Azt, a többiek szeme láttára, halálra kínozták, és akkor még beléje engedtek egy golyót. Rájuk parancsoltak, hogy másnap délig takarodjanak a faluból.

*Az 1956-os szabadelás után Budapesteen, sógora zakójában készült arckép Sörös Imréről. A nagyapának, Temerinbe küldött képre azt írta nevelőanyja:
„Tisztelt nagyapa. Elküldöm ezt a szerencsétlen gyereket...”*

1986. dec. 20 - 21 emlékeztető
Imre
Hálás köszönettel fogadom
+bátyuskád
Imre

A húgától kapott szentkép és hátlapján a felirat

A z o n o s s á g i s z á m :				
Sor-szám 28	A tanuló adatai*	A szülők (gondviselő) adatai	Ha más iskolától jött, előző bizonyítványát	Észrevétel (szándék, segély, felmentés stb.)
Név: <u>Sörös Imre</u>	Név: <u>S. András</u>	anyk. iskolán: <u>székelykeresztúr</u>		
Születési ideje: <u>1932. okt. 24.</u>	Foglalkozás: <u>ap. f. (14h)</u>	anyk. ad. felirata: <u>---</u>		
helye: <u>Temesvári Bányászati vm.</u>	Lakás (község): <u>Bony</u>	bányász. osztály: <u>nyelvtan</u>		
Valószínű: <u>---</u>	Utca, házszám: <u>---</u>	ismert v. magtanulói m. szám: <u>---</u>		
Anyaneve: <u>Margit</u>	Az anya születési neve: <u>Elek Katalin</u>	mikor kapta: <u>1947. jún. 18.</u>		
492-28 1949-50. FÉLEVI ÉRTESETŐ			703-28 1949-50. BIZONYÍTVÁNY jún. 17.	
Tantárgyak	Érdemjegyek (betűkkel)	Jegyzet (A tanuló felelős feladat, előadás előkészítése vagy kitárka, egyéb észrevétel)	Érdemjegyek (betűkkel)	Jegyzet (A tanuló felelős feladat, előadás előkészítése vagy kitárka, egyéb észrevétel)
Magatartása	<u>jó</u>		<u>jó</u>	
Hív- és erkölcsötan-	-		-	
Magyar nyelv és irodalom	<u>jó</u>		<u>jó</u>	
Történelem	<u>jó</u>		<u>jó</u>	
Gazdasági és társadalmi ismeretek	-		-	
Föld- és néprajz	<u>jó</u>		<u>jó</u>	
Latin nyelv	-		-	
<u>---</u> nyelv	<u>kihívás</u>		<u>jó</u>	
<u>---</u> nyelv	-		-	
Bölcsészett.	-		-	
Természettan	-		-	
Vegytan	<u>jó</u>		<u>kihívás</u>	
Természetrajz	-		-	
Mennyiségtan	<u>jó</u>		<u>kihívás</u>	
Rajz és művészeti ismeretek	<u>jó</u>		<u>jó</u>	
Mindennapi kérdések	-		-	
Egészségtan	-		-	
Testgyakorlás	<u>jó</u>		<u>jó</u>	
Ének és zenei ismeretek	<u>kihívás</u>		<u>jó</u>	
	-		-	
	-		-	
	-		-	
	-		-	
Általános tanulmányi eredmény:	<u>jó</u>		<u>jó</u>	
A tanári-testület általános ítélete:	<u>A tanuló továbbra is járhat.</u>			
Mulasztott órák száma az I. félévben:	igazolt: <u>4</u>	Egész évben mulasztott órák száma:	igazolt: <u>111</u>	
A díjkedvezmény foka, száma, kelte:	az I. félévben <u>du. 390/1949-50.</u>	az II. félévben <u>du. 554/1949-50.</u>		
Jegyzet. (Magán-, javító-, felvételi, különbözeti vizsgálat kelte és egyéb, ezekre vonatkozó adatok)				

A szekszárdi gimnázium 1949/50-es évi I. osztályos naplója Sörös Imre adataival

* Ha a tanul. ismeret. vagy magántanuló, ezt a név után jelölni kell.

megye
járás
Budapesti X. anyakönyvi kerület

Sorozat: A

Szám: 188272

HALOTTI ANYAKÖNYVI KIVONAT

Ezt az okiratot a hatóságok, szervek nem tarthatják vissza,
hanem a szükséges adatok kijegyzése után tartoznak azt
a félnek azonnal visszaadni.

Kiállítva az 1952. 19. tvr. 11. §-a értelmében egy
példányban, illetékmentesen.

A halotti anyakönyvi kivonat címoldala

vádatnak megfelelően való reszere-
tesít, mert a vádatot azért terjesz-
ték elő, mert reágyakozott abban,
hogy az a korábban írtakban
megjelölt szabadságvesztés büntetés
végrehajtása esetén, hosszú idejű
próbája után nem elvesztett tagja
származékai foltán a specializált
épít. társaságnak, megnevelés
és visszavezetésre lesz oga, anevá
esztályhelyzete foltán tartozik.

Tisztelettel:

A Magyar Népköztársaság
Bírásközi Tanácsának,

Budapest.

Imre Németh
véccé.

kegyelmi
kérvényre:

Dr. Németh Imre nem jogerősen halálra
íteltnek,
képv:

Dr. NÉMETH IMRE (budai)
OGYVÉD
budaörsi 43. sz. Ügyvédi Munkaközösség
tagja
II. ker. Bólyos-ut 10 sz.
Telefon 358-331.

Imre

kegyelemben való resze-
sítése iránt.

Bejegyzés: K. II. 0076/1957.

*Dr. Németh Imre (budai) védőügyvéd az első, jogerős halálos ítéletre átadott
kegyelmi kérvényének címlapja*

Budapesti Katonai Bíróság.

B. II. 0076/1957. szám.

123.

Ítélet Végrehajtásról Szóló Jegyzőkönyv.

Készült a Budapesti Országos Börtön udvarán Sörös Imre polgári egyén jogerősen elítélt halálbüntetésének kötél általi végrehajtásáról Budapesten, 1958. évi február hó 5-én.

J e l e n v a n n a k :

Dr. Gáspár Gyula hb. örgy.
a tanács elnöke.

Sörös Imre polgári egyén
elítélt.

Lr. Bácsi Imre hbj. fhdgy.
jegyzőkönyvvezető.

Ítéletvégrehajtók.

Dr. Póczik József örgy.
katonai ügyész.

Dr. Szabó Ernő orv. örgy.
Dr. Radó Sándor orv.
szakértők.

A tanács elnöke: az elővezetett Sörös Imre elítéltet személyi adataira vonatkozólag kikérdezi.

Sörös Imre elítélt: 1932. október 27-én Temerin községben születtem, anyám: Elek Katalin, apám: Sörös András, géplakatos polgári foglalkozású vagyok, Szekszárd, Szabolcsy, 411. szám alatt laktam.

A tanács elnöke: közli az elítélttel a jogerős ítéletet és azt, hogy a Budapesti Katonai Bíróság Kollégiumának külön tanácsa helyett a bíróságnak nem találta és az előterjesztett jogelváni kérelmet a Főkeletársaság elnöki tanácsához nem terjesztette fel, majd elítélt: 7 óra 42 perckor átadja az ítéletvégrehajtóknak, akik az országos jel alatt az ítéletet végrehajtják.

Országos jel alatt: 1958. február hó 5-én 7 óra 55 perckor jelentek a halál beálltát.

A tanács elnöke: megállapítja, hogy az ítéletet törvényes keretek között végrehajtották.

Kaft.

Dr. Gáspár Gyula
a tanács elnöke.

Stimmler István
jegyzőkönyvvezető.

A mártírság dokumentuma. Sörös Imre sorsa beteljesedett

1948/49 iskolai év.

Sorszám		A tanuló										
		családi és utóneve		születésének		ideje			gondviselőjéek			
A létező napló folyólapjának száma		helye (község, megyei város, vármegye, thj. város, ország)	éve		nap		vallás	anyanyelve	egyéb nyelvtanulási bányatek osztály?		családi és utóneve, foglalkozása	lakása (község, utca, házzám)
1	2		3	4	5	6			7	8		
31.	20.	Sörös Imre	Temesvári	1932	okt.	22.	román	magyar	VIII. b		Sörös András Központi	Ócsény F. L. K. 44

osztályozásnak időszaka		A tanuló											Megjegyzések												
		előmenetelének értékelése																							
14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	
fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	fi. 100	39

A szekszárdi állami általános iskola anyakönyve
a VIII. b osztályba járó Sörös Imre adataival

Czudar Boris és lánya, Erzsébet temerini népviseletben. Magyarországra költözésük előtt készült emlékkép az édes-mostoha anyáról és testvéréről

Sörös András és Czudar Borbála esküvői képe

A három Sörös-gyerek utolsó temerini képe. 1947 húsvét hétfőjén készült, locsolkodás után

Budapesti Hadbírósg. 1952. évi 46. sz. 1. szám...

19. III. 0401/1952-

A HÍRBEJÁRÁSOK ÉS ÉRTESÍTÉSEI

A Budapesti Hadbírósg. Budapest, 1952. január 15-én megtartott ülést tárgyalta az alábbi

ítélés tétet:

az 1952. június hó 18-tól elhatározott letartóztatásban lévő

... I. ... g.c.

- Temerin községben 1932. október 22-én született, apja Andrá, anyja Elek Katalin, magyar anyanyelvű és állampolgár, szerbül és horvátul beszél, magyar gépkocsiközlekedési jogosítványos, munkátalan, 2 gyermek szünetét végeztet, szeged keleten 0.7. sz. lakás, büntetlen előéletű -

vádoltat

ELŐVETÉSEMI LEVÉLTÁR
TITOKS

bűnösségét mondja ki:

- 1./ Hűtlenség bűntettében
- 2./ Kétféretbeli tiltott határátjárás bűntettében

és ezért őt:

ELŐVETÉSEMI LEVÉLTÁR
TITOKS

kétévtáti halálra,

mint főbüntetésre, és teljes végrehajtásra, mint mellékbüntetésre

ítéli.

I. ...

A hadbírósg. a tárgyalás eddigi alapján az alábbi térvallást állapította meg:

Vádolt apja 1941-ben jött hazra Magyarországra, a felszabadulás után 14 hónap főtárat kapott és azon mint egységias gazdálkodó dolgozott. Sz. testvére a néphadsereg tisztje, másik testvére férjével van. Vádolt az elemi iskolát jogosul végben végezte. Elővel székelyi ekkor már Magyarországon éltek 1947-ben vádolt is Magyarországra székelt. Ezt követően Szekszárdon két gimnáziumot végzett, majd Szatmárvárosban gyerepítők vállalatnál mint segédmunkás dolgozott ahonét elbocsátották, így került a mezőföldi állami gazdasághoz, majd onnan Szegedre a gazdasági tanácsba ment dolgozni, ahonnan 1952. június 18-án jogosul vissza székelt, mertnek nem tagja, azist tag volt.

Az emléketemetőben, a 301-es parcellán készült felvétel. Elöl Renner Péter emléktáblája, hátrább Sörös Imre lánytestvére Imre táblája mellett

NYRÁS	22.50R	NYRÁKOSZKI ISTVÁN	17.50R	NYRÁKOSZKI AGOSTON	18.50R	NYRÁKOSZKI AGOSTON	18.50R	TÓTH KÁLMÁN	18.50R
JÁNOS	23.50R	MAYER ANTAL	18.50R	Dr. RAJKI MARTON	21.50R	RASZTIK PÉTER	25.50R	G. TÓTH LÁSZLO	18.50R
DS IMRE	22.50R	MECSERI JÁNOS	18.50R	RENNER PÉTER	25.50R	REMIAS PÁL	18.50R	Dr. TÓTH MIKLÓS	18.50R
LEZSÓ	17.50R	Dr. F. MEGGYESI AGOSTON	22.50R	RIZMAJER JÓZSEF	14.50R	RÖDMER SCHLÖGA MIKLÓS	4.50R	TÓTH TIBOR	18.50R
AROLY	22.50R	MÉNYHÁR GYULA	21.50R	RUBLTZKY GEZA	6.50R	RUSZNYAK LÁSZLO	7.50R	TÖRÖK FERENC	14.50R
INOS	18.50R	MÉRENYI ERNO	15.50R	SCHIFF JÁNOS	21.50R	SIKÓ DEZSÓ	20.50R	TÖRZSÖK GEZA	14.50R
AN	18.50R	MÉRENYI MIHÁLY	6.50R	SILVE SAMUEL	3.50R	SIMON GÁBOR	19.50R	TUMBASZ AKOS	18.50R
KY ISTVÁN	14.50R	MESZAROS ISTVÁN	20.50R	SÍPÓS ISTVÁN	21.50R	SÓMLAI ISTVÁN	13.50R	TUTSCH JOZSEF	14.50R
NDOR	17.50R	MICHALIDESZ GYÖRGYNE	13.50R	SÓMLAI ISTVÁN	13.50R	SÓMLAI NAGY SÁNDOR	21.50R	UJVASZI ROKUS	18.50R
LA	22.50R	MIHALYI ISTVÁN	3.50R	SÓMOGYVÁRY GYULA	16.50R	SÓMOGYVÁRY SÁNDOR	16.50R	UJVARI JOZSEF	14.50R
JÁNOS	14.50R	MIHÁLYI ISTVÁN	5.50R	SŐRÖS IMRE	22.50R	Dr. SÓTONYI JENO	23.50R	C. VARGA ISTVÁN	22.50R
DZSEF	17.50R	MIKES JÓZSEF	5.50R	SPANNBERGER GYORGY	18.50R	STÉINER LAJOS	20.50R	VASS GYULA	19.50R
FERENC	14.50R	MÓDOVI SÁNDOR	22.50R	SUNYKAI ANIÁL	4.50R	SZARÓ IMRENE	23.50R	VASS LAJOS	19.50R
SI IMRE	7.50R	MOLNÁR IMRE	17.50R					VASSZARI GÁBOR	22.50R
DI JÓZSEF	18.50R	MOLNÁR KÁROLY	16.50R					VERES LÁSZLO	18.50R
DZSEF	21.50R	MOLNÁR LÁSZLO	22.50R					Dr. VERTESI LÁSZLO	18.50R
KA GYULA	7.50R	MOLNÁR MIHÁLY	16.50R					VIKOVICS JÁNOS	18.50R
ILYI JÓZSEF	14.50R	MOLNÁR SÁNDOR	16.50R					ZÓDOR JÁNOS	18.50R
LEZSÓ	16.50R	MONOSTORI LAJOS	22.50R					ZRINYI JÁNOS	18.50R
TERENC	16.50R	MOTZER NÁNDOR	22.50R					ZSEDENYI BÉLA	18.50R
IMRE JÁNOS	16.50R	MUZSNAI LÁSZLO	4.50R					ZSEDENYI BÉLA	18.50R
STVÁN	16.50R							ZSÓRNYI JÁNOS	18.50R
								GYULA	18.50R

Az ötvenhatos mártírok temetői névsorának alsó része Sörös Imre nevével

*Az emléketemető harangjának lábazatán álló, négy nyelvű bronztábla.
Magyar szövege: Az élőket hívom, / a holtakat siratom, / a villámokat üzöm.*

Katonai Felsőbíróság.

I. 004.9./1953.....

Közelmi tanácskozási jegyzőkönyv.

Felróva 1953. március 11. 26. napján Hüdense's
büntető miatt Lő. 10. 5. B. m. s. P. k. ellen indult bűnügyben.

A katonai főügyész az elítéltet kegyelmező nem ajánlja.

A katonai főügyész eltávozott.

A Katonai Felsőbíróság elítéltet kegyelmező egyhangúan
 nem ajánlja.

IRÁNYTÉNELMI LEVÉLTÁR
BUDAPEST

Megkövetés és elítélés helyett a Katonai Felsőbíróság halálbüntetés helyett:

életfogytig tartó börtönre mint főbüntetést, továbbá
 10/12 évre a bünygyektől való eldőlés na. del.
 jez. meggyanélkozas na. mint mellékbüntetést jz-
vés l.

Önmagáért beszélő dokumentum (Részleges fénymásolat)

